

Μακεδονικά

Τόμ. 2

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1941-1952

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.
1953

Φιλοθέου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως,
εγκώμιον εις τον Άγιον Δημήτριον

Βασίλειος Λαούρδας

doi: [10.12681/makedonika.9276](https://doi.org/10.12681/makedonika.9276)

Copyright © 2016, Βασίλειος Λαούρδας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λαούρδας Β. (2017). Φιλοθέου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, εγκώμιον εις τον Άγιον Δημήτριον. *Μακεδονικά*, 2, 556–582. <https://doi.org/10.12681/makedonika.9276>

ΦΙΛΟΘΕΟΥ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ

Ἐκδίδω κατωτέρω ἐκ δύο κωδίκων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης ἐγκώμιον τοῦ ἁγίου Δημητρίου, γραφὲν ὑπὸ τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης καταγομένου καὶ δις ἀνελθόντος τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Φιλοθέου, τοῦ λεγομένου καὶ Κοκκίνου (1353-1355 καὶ 1364-1375).

Ἐκ τῶν δύο αὐτῶν κωδίκων, γραφέντων ἀμφοτέρων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος καὶ περιεχόντων καὶ ἄλλα, ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα, ἔργα τοῦ Φιλοθέου, δλόκληρον τὸ ἐγκώμιον διασφῆζει μόνον ὁ εἷς, ὁ *Vindobonensis jur. gr. 12*.¹ Ἐκ τοῦ δευτέρου κώδικος, τοῦ *Vindobonensis theol. gr. 201*,² ἔλλειπει τμήμα σημαντικὸν ἐκ τοῦ μέσου καὶ ἐκ τοῦ τέλους τοῦ κειμένου. Καθ' ὅσον δύναμαι νὰ κρίνω ἐκ τῶν φωτογραφιῶν, τὰς ὁποίας ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, κατὰ τὴν ἀρχικὴν στάχωσιν τοῦ κώδικος τὰ ἔλλείποντα τμήματα ἀπετέλουν ἀρχικῶς ἐνότητα, ἦσαν δηλαδὴ σελίδες τοῦ αὐτοῦ τετραδίου. Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο ἔλλειπόντων τῶρα τμημάτων εἶναι τὸ περιέχον τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου ἐμβληθεῖσαν εἰς τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐπίκρισιν τῆς προσθήκης τοῦ «*filioque*» εἰς τὸ χριστιανικὸν δόγμα ὑπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Λόγῳ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔλλειποντος αὐτοῦ τμήματος εἶναι θεμιτόν, νομίζω, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἔλλειψις ὀφείλεται εἰς σκόπιμον ἀπομάκρυνσιν τῶν σελίδων αὐτῶν, συνεπεία τῆς ὁποίας κατ' ἀνάγκην ἀπεμακρύνθησαν καὶ αἱ τελευταῖαι σελίδες τοῦ ἐγκωμίου. Ἡ ἀπομάκρυνσις δ' αὕτη δέον νὰ ἔχη γίνεαι πρὸ τῆς σημερινῆς συνεχοῦς ἀριθμήσεως τῶν σελίδων τοῦ κώδικος, ἐκ τῆς ὁποίας δὲν φαίνεται ὅτι τμημά τι ἔλλειπει. Ἡ ἀρίθμησις αὕτη ἀντικατέστησε ἄλλην, παλαιότεραν, τὰ ἴχνη τῆς ὁποίας διακρίνονται σαφῶς ἐπὶ τοῦ κώδικος.

Λόγῳ τῆς ἀρίστης ἐπιμελείας, μεθ' ἧς ἐγράφησαν ἀμφοτέροι οἱ κώδικες, ἡ παροῦσα ἔκδοσις δὲν εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ κριτικὰς δυσχερείας. Τὸ κείμενον παρέχεται ἐνταῦθα ἀκριβῶς ὅπως ἔχει εἰς τὸν κώδικα A (*Vindobonensis jur. gr. 12*). Αἱ ἐλάχιστοι καὶ ἀσήμαντοι ἀποκλίσεις τοῦ

¹ Nessel II, 28.

² Nessel I, 296 · 298.

ἐτέρου ἐκ τῶν κωδίκων παρέχονται ἅπασαι εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, εἰς ἰδιαίτερον δὲ τμήμα, παρὰ πόδας τοῦ κειμένου, ἀναφέρω τὰς παραπομπὰς εἰς τὰ χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὰ μνημονευόμενα ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου. Εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου ἐπισυνάπτεται ἔνταῦθα σύντομος ἐκτίμησις τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐγκωμίου.

Ἡ δημοσίευσίς τῆς μετὰ χειρὸς ἐργασίας εἰς τὰ «Μακεδονικά» ὀφείλεται εἰς τὴν εὐγενῆ φροντίδα τοῦ καθηγητοῦ κ. Στίλπωνος Κυριακίδου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τίς θερμὰς εὐχαριστίας μου.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΝ ΚΑΙ ΜΥΡΟΒΑΗΤΗΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ

B1v

1. Δημήτριος ἡμῖν τοῦ τε συλλόγου καὶ τῶν λόγων ἀφορμὴ
 πρόκειται σήμερον· Δημήτριος, ὁ περιφανὴς τῶν μαρτύρων Χριστοῦ
 κόσμος, ὁ τῆς ἐκκλησίας ἀρραγῆς καὶ στόλος καὶ πρόβολος, τὸ μέγα
 τῶν ἀπὸ Χριστοῦ κειλουμένων πανταχοῦ γῆς καὶ φαιδρὸν καὶ ἡδιστον
 5 περιλάλημα, ὃν ἡ Φιλίππου Θεσσαλονίκη προενεγκοῦσα, τὸ μὲν ἀπὸ
 Φιλίππου καλεῖσθαι σπουδαίως εὖ μάλα παρῆκε διὰ τοῦτον τὸν
 μέγαν, καίτοι γε τοῦ Μακεδόνοσ ἐφ' οὕτω τοι μέγα δόξης ἀρθέντος
 καὶ οὕτω καὶ χρήμασι καὶ λόγοις καὶ πολέμοις καὶ στρατηγίαις καὶ
 τροπαίαις συχνοῖς οὐ τοὺς δμόρους Θετταλοῦς μόνον, ἀλλὰ καὶ | τὰς
 10 μακρὰν οὔσας τῶν πόλεων ἐλόντος τε καὶ δουλωσαμένου καὶ τὴν
 βασιλείαν καὶ τὸ κράτος ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοφύλοις ἐπηυξηκότος,
 ὡς καὶ τὸν παῖδα τὸν Ἀλέξανδρον τοῖς φίλοις ὡς φασιν ὑποψιθυρί-
 ζοντα λάθρα, τὸν Φίλιππον ὡς πέρα τοῦ μετρίου φιλότιμον διασύ-
 ρειν· μηδὲ γὰρ αὐτόν φησιν ἔξειν μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν τὴν
 15 βασιλείαν διαδεξόμενον, ὅπη τὴν ἀνδρείαν καὶ τῆς ψυχῆς ἐνδείξεται
 τὸ φιλότιμον, ἥδη σχεδὸν ἐκείνω πάντων ἐαλωκότων· ἀλλὰ καὶ Φί-
 λιππον, ὅπερ ἔφη, καὶ Ἀλέξανδρον τὸν ἐκείνου καὶ τὰς θυρullo-
 μένας τῶν Μακεδόνων εὐτυχίας καὶ στρατηγίας καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ
 ἐκείνων παρ' οὐδὲν ἢ τοῦ μεγάλου μεγάλη πατρὶς αὕτη θεμένη,
 20 «*Τί γὰρ περὶ τῶν ζώντων τοὺς νεκροὺς ἐρωτήσομεν*», ὁ θαυμαστός
 φησιν Ἡσαΐας, πῶς δὲ καὶ τὴν εὐσεβῆ τε καὶ κοσμίαν κοσμήσουσιν
 οἱ τῆς εἰδωλικῆς ἀταξίας πλήρεις καὶ μέθης; «*μηδὲ γὰρ ἔλαιον
 ἀμαρτωλοῦ λιπανάτω τὴν κεφαλὴν μου*», Δαυὶδ φησιν ὁ βασιλεὺς

Codices : A (=codex Vindobonensis jur. gr. 12, ff 293-317 verso).

B₁ =codex Vindobonensis theol. gr. 201, ff 1-20).

15 Plut. Alex. V. 20 : Is. 8, 19. 23 : Ps. 140, 5.

Titulus in B : Ὁμιλία εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Δημήτριον
 τὸν μυροβλήτην καὶ εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν τό : «ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν ἵνα
 ἀγαπᾶτε ἀλλήλους».

καὶ προφήτης, τὸν ἡμεδαπὸν τουτονὶ βλαστὸν καὶ ἐγγώριον, οἰκιστὴν
 τε καὶ πολιούχον | καὶ σωτήρα καὶ πρόμαχον ἰσχυρὸν ἀντ' ἐκείνων
 ὁμοῦ προβάλλεται πάντων, τὸ προσφυὲς καὶ γνήσιον ταύτης γέννημά
 τε καὶ θρέμμα, τὸν θαυμαστὸν φημί τῷ ὄντι καὶ μέγαν Δημήτριον.

94 5 Εἰ γοῦν καὶ μέγα τί φασὶ καὶ καινὸν καὶ οὐ πόρρω τῶν ἡμηχάνων
 τὸ τὰς ἴσας ἄν ἀπονέμειν ἀμοιβὰς τοῖς γεγεννηκόσι δεδυνῆσθαι τοὺς
 παῖδας, ἀλλ' | οὗτος οὕτω λαμπρὰς τινὰς καὶ ὑπερφυεῖς ἀντέδωκε

τὰς ἀμοιβὰς τῇ γεγεννηκυῖα καὶ οὕτω γε θαυμαστῶς καὶ καθ' ὑπερ-
 10 βολὴν παρήλασε τὰ ἐκείνης, οὐ τὸ καλῶς καὶ εἶναι καὶ ζῆν μόνον
 διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἀντὶ τοῦ
 ἀπλῶς εἶναι καὶ ζῆν μετὰ τοὺς πρώτους, δῆλα δὴ τοῦ Εὐαγγελίου
 κήρυκας καὶ ὑπηρετάς τοῦ λόγου, πρώτος δεδωκὼς τῇ ταῦτα δωρη-
 σαμένη, οὐδὲ λόγῳ θεοῦ μόνον, ὃν δὴ καὶ ἄρτον ἀγγέλων φασίν,

15 ἐκθρέψας καὶ εἰς μέτρον πνευματικῆς ἡλικίας προαγαγὼν τὴν σωμα-
 τικῶς αὐτῷ ταυτὶ δεδωκυῖαν, ἀλλὰ καὶ πεσῶν εὐκλεῶς ἐν αὐτοῖς
 20 τούτοις καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν εὐδο-
 κίμου θεῖς, ἐν τῷ τοῦ κόσμου | παρασιάντι γενναίως· οὐ μὴν ἀλλὰ
 καὶ μετὰ τὴν χριστομίμητον ἐκείνην σφαγὴν καὶ τὸν ἱερὸν ὄντως

94v 20 θάνατον, οὐδὲν ἤττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον πικρῶν τε καὶ συνῶν ὑπερ-
 φυῶς τῇ φίλῃ πατρίδι καὶ πολέμων καὶ βαρβάρων καὶ μάχης καὶ
 δόλου καὶ πάσης ἐπιβουλῆς τε καὶ καταδρομῆς τῆς ἐκεῖθεν καὶ
 προσέτι καὶ λιμοῦ καὶ φθορᾶς καὶ νόσων καὶ παθῶν ποικίλων τε

25 καὶ μεγίστων ἐργαζόμενος ταύτην ἐξάντη. Τοῖς μὲν γὰρ σωματι-
 κῶς ὑπὲρ τῆς σφετέρως πατρίδος καὶ τῶν δημοφύλων ἱσταμένοις τε
 καὶ προπολεμοῦσι μέχρι τῆς ἐνταῦθα ζωῆς οἱ ἀγῶνες καὶ θάνατος
 αὐτοῖς τὴν φιλοτιμίαν κατὰ φύσιν ὀρίζει, τὴν μνήμην αὐτῶν καὶ τὰς
 πράξεις ὡς ἐπὶ πολὺ συναποκρύπτοντος τοῖς ὀστέοις τοῦ τάφου καὶ

30 ζῶης τε καὶ σωτηρίας πνευματικῶς προϋστάμενος, ἥπερ ἔφην, ἀνέ-
 τλη, τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἀνεδέξατο πόλεμον μᾶλλον καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὐ
 τὸν πρὸς τοὺς ὀρωμένους τούτους ἐχθροὺς αἰσθητὸν καὶ φαινό-
 μενον ὑπελθὼν μόνον πόλεμον καὶ τὴν μάχην, «οὐδὲ | πρὸς αἷμα
 35 καὶ σάρκα τὴν πάλην» ἀράμενος μόνον, ἧ φησὶν ὁ σοφὸς καὶ στρα-
 τηγὸς καὶ διδάσκαλος Παῦλος, «ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς
 ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου»,

33 : Eph. 6, 12.

- A295 τὸν νοητὸν φημι καὶ ἀόρατον πόλεμον καὶ τὴν μάχην, μὴ νυκτί, μὴ
 ὕπνῳ, μὴ τροφῇ, μὴ τῶν ἀναγκαίων ἐνὶ μηδενὶ μηδ' ὄπωσιτοῦν
 διακοπτομένην· ἐντεῦθεν ἔμοι γε | θαυμάζειν ἔπεισι μάλιστα τουτονὶ
 τὸν γεννάδαν καὶ τούτων τῶν ἀφορμῶν τε καὶ τῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς
 5 ἀγῶνας ὄρμᾶν καὶ καταβαίνειν τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ λόγων τε καὶ τῶν
 ἐγκωμίων, μᾶλλον δὲ καὶ ἀρχὴν καὶ μέσην καὶ τέλος καὶ μέσα καὶ
 πρῶτα καὶ τελευταῖα τίθεσθαι ταῦτα κατὰ πάντων ἀνηρημένα τὸ
 κράτος καὶ τῶν προσόντων ἀγαθῶν ἐκείνῳ πάντων τῶν τε θείων ὁμοῦ
 καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπερέχοντα πολλῶ τινι καθ' ὑπερβολὴν τῷ μέσῳ,
 10 δι' ἃ καὶ τοῦ μακαρίου καὶ ὑπερφυοῦς διὰ Χριστὸν ἠξίωται τέλους.
 Β3ν Τί γάρ μοι, πρὸς τὸν νῦν εὐφημούμενον καὶ τοὺς λόγους τουτουσί
 τοὺς ὑπὲρ ἐκείνου, μέγεθος | πατρίδος καὶ θέσις καὶ κάλλος καὶ
 πλοῦτος καὶ ἦθος καὶ φρόνημα καὶ τάξις καὶ εὐνομία, ποταμῶν τε
 χάριτες καὶ θαλάττης ἠρέμα περικλυζούσης, ὄρων τε καὶ πεδίων
 15 κάλλος καὶ γῆς εὐφορία καὶ χωρῶν εὐθηνία τῶν πέριξ, ὧν ἐκεῖνος
 ὤφθη μᾶλλον, ἤπερ ἔφην, καὶ δόξα καὶ κόσμος; τί δὲ καὶ γένους
 λαμπρότης καὶ περιφάνεια βίου καὶ νεότητος ἄνθος καὶ κάλλος καὶ
 ὥμη σώματος, ἀξιωματῶν τε καὶ ἀρχῶν λαμπρότητες καὶ βασιλικαὶ
 A295v δεξιώσεις τε καὶ φιλοτιμίαι σὺν ἀφθονίᾳ χρημάτων, πρὸς τὸν
 20 ἀπογεγονότα παντὶ τῷ κόσμῳ καὶ πρὸ τῆς παντελοῦς λύσεως τοῦ
 κάτω δεσμοῦ τε καὶ τοῦ σαρκίου; οὐ μὴν ἄλλ', εἰ καὶ τῶν κάτω τις
 καὶ χαμαὶ συρομένων καὶ ὄσα περὶ τὸ σῶμα τὸν λόγον ἀποστήσαι
 θελήσας, τῷ τῆς ψυχῆς ἐνατενίσαι θαναταστῷ κάλλει καὶ ταῖς ἐντεῦ-
 25 θεν ἀρεταῖς καὶ ταῖς πράξεσι Δημητρίου τουτονὶ προσαρμόσει, πᾶσαν
 Β4 μὲν εὐσεβῆ καὶ ἀκοὴν ὁμοῦ καὶ ψυχὴν τῶν ἐκεῖθεν ἀγαθῶν καὶ τῶν
 κατ' αὐτῶν ἐπαίνων ἐμπλήσει, πολλοὺς δ' ἐκ τούτων τὰ κατὰ | μέρος
 ἐπεξιὼν κατασκευάσει καὶ λόγους καὶ βίβλους, νῦν μὲν τὸ πρὸς θεὸν
 εὐσεβῆς καὶ τὴν ὑπὲρ τούτου παρρησίαν καὶ τὸν ἀκραιφνῆ διῶν
 ζῆλον ἐκείνου, νῦν δὲ τὸ τοῦ φρονήματος ἐπιεικῆς τε καὶ πρᾶον καὶ
 30 τὸ πᾶσιν ἐκ τοῦ μετρίου προσφέρεισθαι, τὸν πρὸς τὴν κοινὴν φύσιν
 ἀπὸ ψυχῆς οἶκτιον, τὸ συμπαθὲς πρὸς τοὺς πάσχοντας, τὸ σὺν ἀφθονίᾳ
 καὶ ἰλαρότητι κοινωνικὸν πρὸς τοὺς δεομένους, τὴν περιφρόνησιν
 τῶν γηϊνῶν, τὴν σπουδὴν τὴν περὶ τὰ θεῖα, τὴν τῶν λόγων ἀσκη-
 A296 σιν, ὅσοι τέ φημι περὶ τοὺς ἱερούς τε καὶ ἡμετέρους | καὶ ὅσοι περὶ
 35 τοὺς θύραθεν καὶ ὑπηρέτας ἐκείνων, «τὸν ἔρωτα τῆς σοφίας, ἦν καὶ
 ἐφίλησεν ἐκ νεότητος», κατὰ τὸν σοφὸν Σολομώντα, καὶ νύμφην

B5: Si, 6, 18.

3 καὶ θαυμάζειν B. 34 ὄσοι - ὄσοι: ὄση · ὄση B.

ἀγνήν ἠρομόσατο ἑαυτῷ ὁ παρθένος καὶ ψυχὴν ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα
καὶ τὸ μέγα καὶ ὑπερφανὲς ἐπὶ πᾶσι χρῆμα τῆς θείας ἀγάπης, «*ἥτις*
ἔστι σύνδεσμος τῆς τελειότητος», ἣ φησιν ὁ κλεινὸς διδάσκαλος Παῦ-
λος· ὅθεν ἄρα καὶ τὸν ἀποστολικὸν ὀρμηθεὶς εἶπερ τις ὀξέως ἔδραμε
B4v 5 δρόμον, | «*κῆρυξ καὶ ἀπόστολος*» Χριστοῦ καὶ «*μάρτυς τῶν παθη-*
μάτων» αὐτοῦ, κατὰ τὸν μέγαν ἐκείνον καὶ αὐτὸς χρηματίσας, εὐαγ-
γελιστῆς τε καὶ θεολόγος τῆς Χριστοῦ θεότητος καὶ τῆς μεγάλης περὶ
ἡμᾶς καὶ θαυμαστῆς οἰκονομίας ἐκείνου, ἐν οἷς καὶ τοῦ μακαρίου διὰ
Χριστὸν ἔτυχε τέλους, καθάπερ εἰπὼν ἔφηθην, τετρωμένος καὶ πρὸ
10 τῆς τοῦ σώματος δῆλα δὴ σφαγῆς τῇ ἐκείνου ἀγάπῃ καὶ κατὰ τὸν
μυστικὸν αὐθις λόγον «*ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, ἐκαρδίωσας*» ἀνακράζων.

Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις γε ξυγγενῆ καὶ ἀκόλουθα πολλῶν μὲν ἤρκεσε
καὶ ἤδη σοφῶν τε καὶ λογοποιῶν καὶ γλώτταις καὶ λόγοις ὑπὲρ τοῦ σοφοῦ
A296v φημι τούτου. | πλείστοις δ' αὖ καὶ εἰς τὸ μέλλον ὡσαύτως ἀρκέσει,
15 μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος, οὐ τοῦ παρόντος φημι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ
διαδεχομένου τοῦτον, ἀδιαδόχου πρὸς γε τὸ μέλλον ἐκτεινομένης τούτῳ
τῆς εὐφημίας. «*λίκαιοι γάρ*» φησιν «*εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσιν καὶ ἐν*
*κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν καὶ ἡ φροντίς αὐτῶν παρὰ ὑπίστω**» καὶ |
B5 20 ζεῖν ἐσπουδακόσι, τὸν τε πόθον ὁμοῦ καὶ δὴ καὶ τὸ χρέος ἐκ τῶν
ἐνόνητων ἀποτινύντες, τοῦ μεγάλου δηλαδὴ τούτου συναιρομένου.
Ὁ δὲ μάλιστα ἔχω τῶν ἄλλων ἐγὼ θαυμάσας, ἅτε δὴ καὶ κορυφαῖον
καὶ κράτιστον πεφυκὸς τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐκείνου καὶ ὁ πρὸ τῶν
ἄλλων καὶ Χριστοῦ μαθητὴν καὶ ζηλωτὴν καὶ μιμητὴν ἀκριβῶς ἀνέ-
25 δειξε τοῦτον, τοῦτο νῦν καθ' ὅσον οἶόν τε δώσω τῷ λόγῳ. Διὸ καὶ
τὸν νοῦν ἄξιον ἤδη προσέχειν.

2. Φρόνημα μὲν οὖν πρὸς θεὸν εὐσεβὲς καὶ δογμάτων ἀκριβειαν
θείων καὶ τὸ τὰς ὑπολήψεις ὀρθὰς τε καὶ ἀπταιστούς περὶ τούτων
κεκτῆσθαι καὶ πρὸς τούτοις σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην καὶ τὸ
A297 30 τὴν λοιπὴν ἀσκεῖν | ἐπιμέλειαν καθ' ἑκάστην τοῦ βίου οὐκ ἔστιν οὐδεὶς
οὐκ οὐκ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς καὶ τοῦ συλλόγου τῶν εὐσεβοῦντων, ὡς
γε ἐγὼ νομίζω, ὅς οὐ μετὰ πολλῆς ἀπαιτεῖται τῆς ἀκριβείας, ὡς μηδ'
ἂν ἀληθῶς εἶναι τε καὶ νομίζεσθαι Χριστοῦ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν ἱεροῦ |
B5v 35 συνεδρίου τὸν μὴ ταύτην τρέχοντα καθ' ἑκάστην καὶ τοῦτον εἰσιόντα
προθύμως τὸν ἄθλον καὶ μὴ μάλλον θαυμάζεσθαι παρὰ θεοῦ καὶ

2: Col. 3,14. 5: Tim. 2,7 et 1 Pet. 5,1.

1 ἀγνήν: om. B (sed αὐτὴν in rasura). 11 μυστικὸν λόγον αὐθις sed
deinde cor. A. 31 οὐκοῦν B.

- τῆς ἐκεῖθεν διαγνώμης τε καὶ νομοθεσίας, τὸν ἐν τούτοις ὄντα καὶ ζῶντα καθάπερ οὐδὲ τοὺς ὀφειλὴν ἀπαραίτητον τοῖς δανεισταῖς ἐκτινύοντας· ὁ γὰρ ὀφειλόμεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν, μετ' ἐκεῖνα δεῖν λέγειν αἱ δεσποτικάι φασιν ὑποθῆκαι, ὅσῳ διαβάλλεσθαι καὶ μισεῖσθαι
- 5 τοὺς τὴν ἐναντίαν ἰόντας καὶ μηδὲ τὴν κ' ἦσιν μηδὲ τὸ πρόσρημα τὸ ἀπὸ Χριστοῦ γοῦν αἰδουμένους· τὸ δέ γε πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐκείνοις καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν, ὅση τε τῆς θεωρίας καὶ ὅση τῆς πράξεως, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἀσκούντα σπουδαίως ἔπειτα
- A297v 10 μὴδὲ σιγὴν ἄγειν ἐθέλειν, μὴδὲ κατέχειν | ἑαυτὸν μὴδ' ἐνταῦθα τὴν σωτηρίαν ὀρίζειν, μὴδὲ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν, «ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν πολλῶν, ὅπως σωθῶσι», κατὰ τὸν θαυμαστὸν Παῦλον, καὶ μάλιστα τῶν τυραννῶν οὕτω γε σφοδρῶν καὶ πανταχόθεν ἐπικειμένων καὶ τοῦ διωγμοῦ πυρὸς δίκην φοβερόν τι καὶ ἀνύποιστον βρέμοντος καὶ τῶν δημίων
- B6 15 πῦρ | ἀντικρυς καὶ αὐτῶν ὡσαύτως πνεόντων καὶ μόνον οὐ κατὰ κεφαλῆς ἐπιόντων πᾶσι τοῖς εὐσεβεῖν βουλομένοις, μᾶλλον δὲ καὶ πυρὸς καὶ μαχαίρας καὶ κολάσεων παντοδαπῶν ποιουμένους ἔργον τὸ καθ' ἡμέραν τοὺς ἐκείνοις πρὸς γινώσιν ἰόντας ὄν, ὡς οὐδένων πάντων καὶ μηδὲν πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ πεφνηνότην ζῆλον, θαυμαστῶς ὑπερφρονῶν ἦν ὁ γεννάδας, οὐκ αὐτὸς
- 20 «ἀνάθεμα προθυμούμενος εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ», κατὰ Παῦλόν φημι τὸν μέγαν, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἰδίων, ἀλλὰ καὶ συναφθῆναι μᾶλλον διὰ τούτων αὐτῶν καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν σπουδῆς καὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῷ ἐγγίζοντι θεῷ καθαρώτερον προσεγγίσει, θῦμα καὶ σφάγιον καινὸν ἑαυτὸν ἐθελοντῆς προσαγαγῶν ἐκείνῳ
- A298 25 διὰ τοῦ μαρτυρίου, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ τῆς ἀγάπης Χριστοῦ καινὸν δῆλα δὴ καὶ οὐκ ἄλλο, ὁ δὴ καὶ τὰς ἐπιτελευτίους οἶονεὶ διαθήκας πρὶν γράφων ἐνομοθέτει τοῖς ἀποστόλοις, «ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν» λέγων «ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους | καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς» καὶ αὐτῆς «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα θῆ τις τὴν ψυχὴν
- B6v 30 αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ».
3. Ταῦτ' ἐκεῖθεν οὐ κατὰ διαδοχὴν ὡς πατρικόν τε καὶ ὑπέριμον κληρὸν καὶ θησαυρόν ἐν τοῖς ὡσὶ τῆς ψυχῆς, Δημήτριε, δεδωγμένος καὶ τούτοις παιδόμενος ἱκανῶς ἐντραφεῖς τε καὶ μελετήσας, μέγας τις καὶ γενναῖος τῷ ὄντι καὶ ὑπερφυῆς ἀνεφάνης, εἴπερ τις ἐν
- 35 τῷ τοῦ καιροῦ παρασιάντι, τὴν τε ψυχὴν κατὰ τοὺς θεῖους χρησμούς θεῖς ὑπὲρ τῶν φίλων εὖ μάλα γενναίως καὶ τὸν γνήσιον μαθητὴν κατὰ τὰς ἐκεῖθεν αὐτῆς ἐντολὰς προσφυῶς ἐν σεαυτῷ δείξας ἐντεῦθεν. «Ἐν τούτῳ» καὶ γὰρ φησι «γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ

A298v

B7

A299

B7v

ἔστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις». Ἄλλὰ καλὸν ἂν εἶη λοιπὸν
 τοὺς εὐαγγελικοὺς ἐκείνους καὶ δεσποτικοὺς θησαυροὺς καὶ τοὺς
 κλήρους | εἰς μέσον προθεῖναι τῷ λόγῳ, κἀντεῦθεν τῷ τε μάρτυρι
 5 μᾶλλον κατάλληλον πλέξαι τὴν εὐφημίαν, τὸν μαθητὴν δῆλα δὴ τοῖς
 λόγοις προσειπόντας τοῦ διδασκάλου καὶ οἷς ἐκεῖνος μᾶλλον ὠρμήθη
 πρὸς τηλικούτους ἀγῶνας καὶ ἀθλητὴν καὶ νικητὴν | καὶ στεφανίτην
 λαμπρὸν κατὰ μίμησιν ἑαυτὸν εἵργαστο τὴν ἐκείνου, καὶ ἡμᾶς αὖθις
 καὶ συγκληρονόμους ἑαυτοῦ καὶ συμμεριστάς ἐργάσασθαι, καθ' ὅσον
 οἶόν τε τοῦ πατρικοῦ πλοῦτιοῦ καὶ τῆς θαυμαστῆς περιουσίας ἐκείνης·
 10 κοινοὶ καὶ γὰρ οἱ δεσποτικοὶ καὶ πατρικοὶ κληροὶ καὶ ὁ ἀνώλεθρος
 καὶ ὁ ὑπερφυῆς οὗτος θησαυρός τε καὶ πλοῦτος τοῖς τῆς αὐτῆς
 υἰοθεσίας καὶ συγγενείας διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἠξιωμένοις.
 «Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν» φησιν «ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· εἰ ὁ κόσμος
 ἔμας μισεῖ, γινώσκετε ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκε». Τὴν ἠθικὴν
 15 ἀρετὴν τοὺς ἰδίους μαθητὰς ἀνωθεν κἄς αὐτῆς γε τῆς κλήσεως ὁ
 Χριστὸς διὰ παντὸς τοῦ Εὐαγγελίου διδάσκων καὶ ταῖς κατὰ μέρος
 ἐντολαῖς κατὰ μικρὸν εἰς τὸ τέλειον τῆς ἀγάπης ἐνάγων «ἐγὼ γάρ»
 φησι «λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, ἀλλ' ὅστις σε ραπίσει
 20 ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην καὶ | τῷ θέ-
 λοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνα σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ
 ἱμάτιον καὶ ὅστις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἐν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ | δύο»,
 καὶ αὖθις, «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦ-
 σιν ὑμᾶς, εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διώκόντων ὑμᾶς»
 καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις· ἐπεὶ καὶ ὁ σταυρὸς ἤδη καὶ ὁ ζωηφόρος
 25 αὐτοῦ θάνατος ἐπὶ θύραις ἦν καὶ τοὺς θαυμαστοὺς λόγους ἐκείνους
 καὶ τὰς διδασκαλίας πρὸς γε τὸ παρὸν τέως ἔμελλε καταπαῦειν καὶ
 τοῖς πράγμασιν ἐπισφραγίζειν, ὥσπερ τοὺς λόγους, τὴν κορωνίδα
 τῶν ἀγαθῶν, τὸ ξυμπάσης τῆς θείας ἀρετῆς κεφάλαιον ἢ συμπέρασμα
 ἧς ἐξήρτηνται, κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον, «ἅπας ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται»,
 30 τὴν εἰς αὐτόν φημι καὶ τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην καινότερόν τε καὶ
 ὑψηλότερον ἐκδιδάσκει καὶ τὴν περὶ τοῦ πνεύματος, μᾶλλον δὲ καὶ
 τὴν περὶ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος τρανό-
 τερον συνεισάγων θεολογίαν· τοῖς γὰρ τὸ τέλειον ἐφθακόσι τῆς τε-
 λείας ἀγάπης ταυτησὶ μέτρον καὶ τὸ θεολογεῖν ὡς τὰ μάλιστα γε
 35 προσήκειν, οἱ πρὸς τὴν ἀποστολικὴν ἀνελθόντες τελειότητά φασιν

13 : Joh. 15,17-18. 18 : Math. 5,39-42 22 : Math. 5, 44. 29 : Math. 22,40.

7 ἡμᾶς: ὑμᾶς B. 22·23 μισοῦσιν ἡμᾶς A. 24·25 καὶ ὁ ζωηφόρος αὐτοῦ θάνατος: καὶ ὁ ζωῆς αἰτιώτατος αὐτοῦ θάνατος B. 34 ὡς: εἰς B.

- A299v B8 ἱεροὶ θεοφόροι καὶ θεολόγοι· πλείστα τοιγαροῦν ἀνωτέρω καὶ μέγιστα περὶ ἀγάπης εἰπὼν καὶ διδάξας, «ἐντολὴν» καὶ γὰρ φησι «καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς» καὶ «αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς». Ταῦτα τοίνυν εἰπὼν, ἐπεὶ καὶ τὸν περὶ μαρτυρίου συνάπτειν τούτοις ἐφεξῆς ἔμελλε λόγον καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνων καὶ διωγμῶν, ἀνυκεφαλαιούμενος ὡσανεὶ τὰ προορηθέντα καὶ τέλος ἐπιτιθεὶς, «ταῦτα» φησὶν «ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», ὡς ἐντεῦθεν καὶ τῆς ἀγάπης συνισταμένης ἀριδίηλως τῆς πρὸς αὐτὸν ἢ ταύτης ἠρητημένης μᾶλλον ἐκείνης, θατέρω τῆς ἐτέρας, ὡσπερ ξυμπεφυκυίας ὡς καὶ μίαν ἀμφοτέρας εἶναι δοκεῖν· «ὁ ἀγαπῶν με» καὶ γὰρ φησι «τὰς ἐντολάς μου τηρήσει· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς». | Διὸ καὶ Ἰωάννης, ὁ τῆς ἐντολῆς ταυτησὶ καὶ | φίλος καὶ διδάσκαλος ὄντως μετὰ Χριστόν, A300 B8v «ταύτην τὴν ἐντολὴν» φησὶν «ἔχομεν ἐξ αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν θεόν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ». Ὁ γὰρ τὸν θεὸν λέγων ἀγαπᾶν καὶ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ψεύστης ἐστίν· εἰ δὲ ὑμεῖς μὲν, φησί, κατὰ τὴν ἐμὴν ἐντολὴν ἀλλήλων ἐξέχεσθε καὶ ἀλλήλους ἀγαπᾶτε, ὁ δὲ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ (τοὺς τὰ τοῦ κόσμου φρονοῦντας καὶ σάρκα καὶ γῆν οἶονεὶ πεφηνότας κόσμον ἀποκαλῶν ἐνταῦθα), οὐ διὰ τοῦτο ταράττεσθαι χρὴ καὶ ἀποπηδᾶν· «γινώσκετε γάρ» φησὶν «ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκε», τῶν κατ' αὐτοῦ βλασφημιῶν καὶ τῶν μακρῶν ἐκείνων τῶν Ἰουδαίων ἀναμιμνήσκων ὕβρεων, Σαμαρείτην ἀποκαλούντων καὶ δαιμονῶντα καὶ πλάνον καὶ στασιαστὴν καὶ ἀντίθεον 15 καὶ ὅσα ἐξῆς καὶ τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι καὶ τὸν πόνον ἐπικουφίζων καὶ σεμνοῦς τινὰς καὶ μεγάλους ἀποδεικνύς καὶ τοὺς μισθοὺς ἐντεῦθεν καὶ τὰς ἀμοιβὰς αὔξων αὐτοῖς. Εἶτα καὶ δευτέρον λογισμὸν ἐπιφέρει κἀντεῦθεν τὴν τιμὴν θαυμασίως αὐτοῖς ἐπιτείνων καὶ ὡσπερ ἐξ ἀνάγκης τῷ κατ' αὐτοὺς ἐπόμενον πράγματι, τὸ μῖσος τὸ | ἐκείνων A300v B9 30 ἀποδεικνύς· «εἰ ἐκ | τοῦ κόσμου» γὰρ φησὶν «ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει· ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος». Καίτοι γε καὶ ἐκ τοῦ κόσμου ἦσαν, ἀνθρώποι πεφυκότες καὶ τῆς κοινῆς ταυτησὶ φύσεως. Πῶς οὖν λέγει ὅτι «ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ»; Ὅρᾳς ἦτι κόσμον 35 κἀνταῦθα οὐ τὸ τῆς γῆς ἀπλῶς φησι πλήρωμα καὶ τὴν φύσιν τὴν

2: Joh. 13,34. 4: Joh. 15, 12. 8: Joh. 15, 17. 11: Joh. 14, 15. 15: 1 Joh. 4, 21. 21: Joh. 15, 18. 30: Joh. 15, 19.

ἀνθρωπείαν, ἀλλὰ τοὺς τὰ γήϊνα καὶ χαμερπῆ φρονοῦντας, καθάπερ
 ἔφην, καὶ μηδὲν μηδοτιοῦν ἐννοοῦντας ὑψηλότερον καὶ πνευματικόν·
 «εἰ ἐκ τοῦ κόσμου» φησὶν «ἦτε», τὰ κάτω δηλονότι φρονοῦντες καὶ δου-
 5 λεύοντες τῇ σαρκί, εἰ τὰ αὐτὰ φρονοῦντες καὶ χρήμασιν ὑποκείμενοι
 καὶ δόλῳ καὶ ἀρπαγῇ καὶ πλεονεξίᾳ καὶ θεὸν ἠγούμενοι τὴν κοιλίαν
 καὶ γαστρὶ καὶ τοῖς ὑπὸ γαστέρα καὶ τῷ τοιοῦτῳ συμφυρόμενοι τῶν
 κακῶν συρφετῶ, ὡς οἰκείους ἄν ὁμοῦ πάντες ὑμᾶς ἐφίλου, τῷ ξυγ-
 γενεῖ καὶ οἰκείῳ κατὰ φύσιν ἕκαστος δήπου προσκείμενοι· ὅτι δὲ ἐκ
 τοῦ κόσμου οὐκ ἔστέ, τῶν τὰ προειρημένα σαρκικῶς δηλονότι καὶ
 301 B9v 10 γήϊνως φρονοῦντων, ὅπερ καὶ προῖών | ὑπὲρ | αὐτῶν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ
 πατέρα φησὶν, ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσι, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου
 οὐκ εἶμι· ὅτι γοῦν ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἔστέ, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς
 ἐκ τοῦ κόσμου, τῆς ἀνθρωπείας φημί καὶ κοινῆς φύσεως, ἐξ ἧς ὡς
 ἀνθρωποι καὶ αὐτοὶ κατὰ φύσιν δήπου γεγένησθε, διὰ τοῦτο μισεῖ
 15 ὑμᾶς ὁ κόσμος, οἱ προρρηθέντες δηλαδὴ σαρκικοὶ καὶ γεώδεις, οἱ μὴ
 τὰ ἄνω φρονοῦντες μηδοπασοῦν, μηδὲ τὸ πολίτευμα καθ' ὑμᾶς ἐν
 οὐρανοῖς κεκτημένοι· *μνημονεύετε τοῦ λόγου, οὗ ἐγὼ εἶπον ὑμῖν, οὐκ
 ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ*», συνεχῶς ἀναμνησθεὶς τοὺς
 μαθητὰς ὁ Χριστὸς τῆς τε σφετέρας αὐτοῦ κατὰ φύσιν δεσποτείας τε
 20 καὶ θεότητος καὶ τῆς κατὰ φύσιν δουλείας αὐτῶν καὶ τῆς εὐτελείας
 προθυμοτέρους περὶ τοὺς ἀγῶνας κἀντεῦθεν αὐτοὺς ἐργαζόμενος καὶ
 δεικνύς, ὡς οὐδὲν φορτικὸν οὐδὲ μέγα δούλῳ τὸ τὰ αὐτὰ τῷ δεσπότη
 παθεῖν. Ὁ γοῦν μετὰ τὸν δεῖπνον καὶ τὸν νιπτήρα πρὸ βραχέος ἔλεγε
 πρὸς αὐτούς, «εἰ ἐγὼ ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ἐνῆπα ὑμῶν τοὺς
 25 πόδας, ὀφείλετε καὶ ὑμεῖς ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας». «Οὐδὲ γὰρ
 ἔστι» φησὶ «δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου | αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος |
 301v μείζων τοῦ πέμπαντος αὐτόν»· τοῦτο κἀνταῦθα φησὶν ὡσαύτως,
 «μνημονεύετε» λέγων «τοῦ λόγου οὗ εἶπον ὑμῖν, οὐκ ἔστιν δοῦλος
 μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ». «Εἰ γὰρ ἐμέ» φησὶν «ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς
 30 διώξουσιν»· εἰ ἐμὲ τὸν δεσπότην ἐδίωξαν, πῶς οὐχὶ καὶ τοὺς δούλους
 ὑμᾶς; «εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἀπεκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς
 οἰκειακούς αὐτοῦ· εἰ τὸν λόγον μου ἐτήρησαν καὶ τὸν ὑμέτερον τηρή-
 σουσι». Τοῖς γοῦν αὐτοῦ λόγοις ἀντιλέγοντες πανταχοῦ οἱ ἀπειθεῖς καὶ
 ἀπαίδευτοι Ἰουδαῖοι, νῦν μὲν πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον· «δαιμόνιον ἔχει

17: Joh. 15, 20. 24: Joh. 13, 14. 25: Joh. 13, 16. 28: Joh. 15, 20.
 31: Math. 10, 25. 34: Joh. 10, 20.

3 καὶ δουλεύοντες—4 φρονοῦντες om. B. 28 οὗ ἐγὼ εἶπον B. 33-34
 καὶ ἀπαίδευτοι: καὶ in marg. B.

- καὶ μαινεται, τί αὐτοῦ ἀκούετε ;» νῦν δέ, «οὐκ οὕτως ἔστιν ὁ υἱὸς Ἰωσήφ, οὗ ἡμεῖς οἶδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα ; πῶς οὖν λέγει ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα ; καὶ «πῶς δύναται ζοῦναι ἡμῖν οὗτος τὴν σάρκα φαγεῖν»· πρὸς δὲ τὸν Χριστὸν αὐτὸν αὐθις «*πεντήκοντα ἔτη 5 οὕτω ἔχεις καὶ Ἀβραὰμ ἐώρακας*». καὶ «*νῦν ἐγνώκαμεν ἀληθῶς ὅτι δαιμόνιον ἔχεις*» καὶ πάλιν, «*ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβρα|άμ ἐστι καὶ ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα ἓνα πατέρα ἔχομεν, τὸν θεόν*», καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐδὲν οὖν καινόν φησιν, οὐδὲ τοῦ καὶ ἑκείνους πράγματος πόρρω που καὶ τῆς διαγνώμης, εἰ τὸν | ὑμέτερον ὑπὲρ ἑμοῦ λόγον 10 ἀθετήσουσι καὶ τὸ κήρυγμα, οἵτινες αὐτὸν ἔμὲ καὶ τοὺς ἑμούς λόγους οὕτω σπουδαίως καὶ μετὰ παντός τοῦ τῆς ψυχῆς ὠρμηκότος ἀπεκρούσαντο, καθ' ἃ καὶ ὑμεῖς ἴστε. «*Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ποιήσουσιν ὑμῖν διὰ τὸ ὄνομά μου, ὅτι οὐκ οἶδασι τὸν πέμψαντά με*»· ἀγνοοῦσι, φησίν, ἔκόντες υἱὸν ὄντα με τοῦ θεοῦ καὶ κατ' εὐδοκίαν ἐληλυθότα 15 τὴν πατρικὴν εἰς τὸ σῶσαι τὸν κόσμον καὶ διὰ τοῦτο τὰ προειρημένα ποιήσουσιν ὑμῖν πάντα τῷ ἔμῳ δυσχεραίνοντες ὀνόματι καὶ μὴ πιστεύοντες μηδὲ ἀνεχόμενοι κατὰ φύσιν υἱὸν με ἀκούειν θεοῦ, «*ὅτι οὐκ οἶδασι τὸν πέμψαντά με*» πατέρα δηλονότι μονογενοῦς καὶ ὁμοτίμου υἱοῦ πεφυκότα. Εἰ γὰρ καὶ θεὸν αὐτὸν γινώσκουσιν, ὥς φασί, 20 καὶ τῶν κτισμάτων πατέρα, ἓνα καὶ γὰρ ἔχομεν πατέρα τὸν θεόν, πρὸ βραχείος ἔλεγον· ἀλλὰ τοῦτο γε μόνον οὐκ ἄρκει πρὸς τὴν δλόκληρον πίστιν καὶ τὴν ὁμολογίαν ἐκείνου, | ἀλλὰ δεῖ καὶ πατέρα μονογενοῦς υἱοῦ πρὸς τοῦτω πιστεύειν αὐτόν, ὅστις αὐτὸς ἐγὼ εἰμι ὡς καὶ τὰ ἔργα προσμαρτυρεῖ μοι καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πέμψας με πατήρ, 25 ὄνπερ, εἰδέναι φάσκοντες, οὐκ ἴσασιν, καθάπερ ἔφθην | εἰπών· ὁ γὰρ μὴ τιμῶν τὸν υἱόν, οὗ τιμᾶ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν· ὡς γὰρ οὐκ ἔστι πατέρα λέγοντα καὶ τὸ πρόσρημα τουτί στέργοντα μὴ καὶ υἱὸν λέγειν τε καὶ στέργειν ὡσαύτως, υἱοῦ γὰρ ἔστιν ἕξ ἀνάγκης πατήρ ὁ πατήρ, οὕτως οὐκ ἔστιν αὐθις ἐκ τοῦ ἐναντίου, τὸν μὴ πατέρα λέγοντα μηδὲ τιμῶντα τῆς τοῦ υἱοῦ προσσηγορίας γοῦν ἀνασχέσθαι ποτέ· οὗτοι τοιγαροῦν, ἐπεὶ, καθάπερ εἶπον, οὐκ οἶδασι τὸν πέμψαντά με πατέρα, διὰ τοῦτο καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ οὐκ ἐπιγινώσκουσιν ὄνομα, ἀλλὰ καὶ δυσχεραίνουσι καὶ ἀποδυσπετοῦσι πρὸς τὸν λόγον καὶ διὰ τοῦτο πάντ' ἐκεῖνα ποιήσουσιν ὑμῖν διὰ τὸ ὄνομά μου τουτί, 35 φημί, ἐπειδὴ γε οὐκ ἴσασι τὸν πατέρα, τὸν ἔμὲ τὸν υἱὸν ἀποστεί-

1 : Joh. 6, 42. 3 : Joh. 6, 52. 4 : Joh. 8, 57. 5 : Joh. 8, 52 et 39-41.
12 : Joh. 15, 21.

- λυντα, καθὰ πολλάκις ἔφθην εἰπών· ὄρα δὲ καὶ πόσαις ἀνάγκαις τὸ
 311v προᾶγμα συνίστησι καὶ ἀναγκαῖον καὶ ἔνδοξον καὶ ὀφειλόμενον ὁμοῦ
 καὶ συμφέρον αὐτὸ δεικνύς· εἰπὼν μὲν γὰρ ὅτι, «εἰ ἐκ τοῦ κόσμου
 ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει, ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ, ἀλλ’
 5 ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος»,
 303v ἔξ ἀναγκαίου τὸ παρὰ τῶν ἀνοσίων μῖσος ἐπόμενον παρέστησε τοῖς
 ὁσίοις, τὸ δὲ ἔνδοξον ὁμοῦ | καὶ συμφέρον ἐδήλωσεν, «εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν,
 καὶ ὑμᾶς διώξουσι» φήσας· τί γὰρ ἴσον εἰς δόξης καὶ ἀξιώματος
 λόγον γένοιτ’ ἂν τοῦ συνδιώκεσθαι καὶ συμπάσχειν καὶ συναποθνή-
 10 σκειν Χριστῷ; τίνες δὲ καὶ μισθοὶ καὶ ἀμοιβαὶ κείσονται τοῖς δια-
 θλοῦσι ταυτὶ ἢ δῆλον τὸ καὶ συνδοξοσθῆναι, ὧπερ δὲ καὶ συμπά-
 σχουσιν; «εἰ γὰρ συμπάσχομέν» φησι Παῦλος, ὁ διαφερόντως ταῦτα
 παθών, «ἀλλὰ καὶ συνδοξασθησόμεθα»· καὶ ὀφειλόμενον δὲ τοῦτο
 15 παρὰ τῶν μαθητῶν τῶν ἰδίων πρὸς τοῖς εἰρημένοις αὐθις δεικνύων
 αὐτῷ, «ταῦτα πάντα ποιήσουσιν ὑμῖν» φησι «διὰ τὸ ὄνομά μου» καὶ
 τοῦ τις ἂν τι τῶν πάντων ἴδοι καὶ ἀναγκαῖόν τε καὶ συμφέρον καὶ
 δόξης γε τῆς ἀνωτάτω καὶ πρώτης πρόξενον καὶ πάνθ’ ὁμοῦ τὰ τοι-
 312 αῦτα, ὡς τὸ παθεῖν τε καὶ ἀποθανεῖν ἐκουσίως ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ
 τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐκούσιον ἐκείνου κατὰ δύναμιν | μιμήσασθαι θάνατον;
 20 πῶς δ’ ἂν τις καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δεδωκώς, τὴν ὀφειλὴν ἐκεί-
 νην ἐκτίσας καὶ τὸν δεσποτικὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμείψαιτο θάνατον; οὐδὲ
 γὰρ ἴσον αἷμα δεσπότη καὶ δούλων, φησί, οὐδ’ ἐγγύς· ὁ δὲ Χριστὸς
 303v ἐπαίρων καὶ ἔτι τὸ προᾶγμα καὶ τὸ θαυμαστόν τε καὶ | ὑψηλὸν τοῦτο
 δεικνύς καὶ τὸν πατέρα τὸν ἴδιον ἑαυτῷ συνεισάγει, οὐχ ὑπὲρ αὐτοῦ
 25 μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρὸς προλέγων αὐτοὺς τὰ δεινὰ πείσε-
 σθαι· «ταῦτα γὰρ» φησι «πάντα ποιήσουσιν ὑμῖν διὰ τὸ ὄνομά μου,
 ὅτι οὐκ οἶδασι τὸν πέμπαντά με· εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς,
 ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας
 αὐτῶν»· καὶ πῶς οὐκ εἶχον ἁμαρτίαν, εἰ μὴ αὐτὸς ἦλθε καὶ ἐλάλησεν
 30 αὐτοῖς; καίτοι γε καὶ νόμον ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν γραπτὸν διὰ Μωσέως,
 σημείοις ὑπερφύσει καὶ τέρασιν αὐτὸν πιστωσάμενος καὶ προφήτας
 312v πολλοὺς τε καὶ μεγάλους ἀπέστειλε· κατὰ γενεάς καὶ πρὸ τούτων τὸν
 φυσικὸν ἐνέθηκε νόμον, διδάσκαλον ἀψευδῆ τοῦ πρακτέου, | ὃν ὁμοῦ
 πάντων ἐκείνοι καταφρονηταὶ καὶ πικραβᾶται γεγόνασι. Πῶς οὖν οὐκ
 35 εἶχον, φησί, ἁμαρτίαν; οὐκ εἶχον ἁμαρτίαν τοσαύτην, δηλονότι,

7: Joh. 15, 20. 12: Rom. 8, 17. 15: Joh. 15, 21. 26: Joh. 15, 22.

16 καὶ τοῦ τις - τῶν πάντων ἂν ἴδοι τι B. 19 ἐκμιμήσασθαι B. 23
 τούτου B.

- ὅσην ἔξουσι νῦν, μετὰ τὴν ἐμὴν παρουσίαν καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν ἔργα
 καὶ τὴν διδασκαλίαν· εἶχον μὲν γὰρ καὶ πρότερον δι' ἐκεῖνα, ἀλλ' οὐ
 τοιαύτην· τὸ γὰρ τῶν δωρεῶν μέγεθος τοῖς καταφρονηταῖς αὔξει τὰς
 A304 τιμωρίας, ὡς καὶ αὐτὸς | ὁ Χριστὸς φησι, «οὐαὶ σοι Χοραζίν» λέγων
 5 «οὐαὶ σοι Βηθσαιῶνά, ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνά-
 μεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῶ καθήμεναι
 μετενόησαν· πλὴν λέγω ὑμῖν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν
 ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ ὑμῖν», ὡς κἀκείνων μὲν κολασθησομένων διὰ τὴν
 τῶν προφητῶν καὶ τοῦ νόμου παράβασιν, ὅπερ ἔφην, ἔλαττον μέντοι
 10 πολλῶ καὶ μετριώτερον τούτων, τῶν μηδ' αὐτῷ τῷ δεσπότῃ τοῦ νόμου
 δι' ἑαυτοῦ παραγεγονότι καὶ διδάξαντι πεισθέντων· ἢ τοῦτο γοῦν
 φησιν ἢ ἁμαρτίαν εἰδικῶς ἐνταῦθα καλεῖ τὸν κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν
 μαθητῶν αὐτοῦ πόλεμον ἐκείνων καὶ τὴν χριστοκτονίαν, ὑπὲρ ἧς οὐδὲ
 πρόφασιν, φησίν, ἔχουσι, οὐδὲ τὴν δίκην διαφυγεῖν δυνήσονται καὶ
 15 παρὰ προφητῶν ἄνωθεν τὸ κατ' ἐμὲ διδαχθέντες καὶ παρ' ἐμοῦ δὲ
 αὐτοῦ καὶ τῶν ἐμῶν ἔργων τρανότερόν τε καὶ ὑψηλότερον, εἴ γε
 B13 μαθεῖν ἐβού|λοντο. «Εἰ τὰ ἔργα μὴ ἐποίησα» γὰρ φησιν «ἐν αὐτοῖς,
 ἃ οὐδεὶς ἄλλος πεποίηκεν, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ καὶ ἐωράκασι
 A304v καὶ μεμίσηκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα μου» | ἔπει γὰρ, ὡς προεῖ-
 20 πον, «ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι» καὶ «ὁ ἐωρακὼς
 ἐμὲ ἐώρακε τὸν πατέρα»· μία καὶ γὰρ ἀμφοτέροις καὶ θεότης καὶ βού-
 λησις καὶ δύναμις ὁμοῦ καὶ ἐνεργεῖα· ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα
 ἐώρακεν ἐν ἐμοί καὶ ὁ μεμισηκὼς ἐμὲ κατ' αὐτοὺς τούτους καὶ τὸν
 πατέρα μεμίσηκε δι' ἐμοῦ· ἐξελέγχει δ' ἐκείνους ἐν ταυτῷ καὶ ψευδο-
 25 μένους ὁ Χριστὸς, ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν οὐκ ὄντα ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅτι τὸ
 Σάββατον οὐ τηρεῖ· οὔτε γὰρ τὸν πέμψαντά με, φησίν, οἶδασιν οἱ
 ὑπὲρ τῶν ἐκείνου νόμων ἀντιπίπτειν μοι προσποιούμενοι καὶ διὰ
 τοῦτο τῷ ἐμῷ δυσφραίνουσιν ὄνοματι καὶ ὀρῶντες αὐτὸν αὐθις ἐν
 ἐμοί, διὰ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων ἐνεργείας καὶ τῶν θεοπρεπῶν ἔργων
 30 ἐκλάμποντα, κἀκείνων μισοῦσι σὺν ἐμοί δι' ἀλλήλων ἀμφοτέροις ἡμῖν
 ἀντεπεξιόντες καὶ ἀθέως καὶ ἀσεβῶς τὸν πατέρα τῷ νίῳ συνελαύνον-
 τες· οὐδὲ γὰρ, ὡς καὶ αὐτοὶ γέ φασιν οὔτοι, δι' ἕτερόν τι παρ'
 αὐτῶν ἐλαύνομαι καὶ μισοῦμαι ἢ διὰ τὸ νιδόν ἐμαυτὸν ἀναγορεύειν
 B13v θεοῦ· περὶ καλοῦ γὰρ | ἔργου φασίν οὐ λιθάζομεν σε, ἀλλὰ περὶ βλα-
 35 σφημίᾳς καὶ ὅτι ἀνθρώπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν υἱὸν θεοῦ· οἱ γούν |
 A305 οὔτω τὸν υἱὸν καθ' ὑπερβολὴν μισοῦντες καὶ μηδ' ἀκούειν ἀνεχόμενοι

4: Math. 11, 21. 17: Joh. 15, 24. 20: Joh. 14, 10. 20: Joh. 18, 9.

1 ἔξουσι: ἔχουσι B. 12 εἰδικῶς: ἰδικῶς AB. | 35 υἱὸν θεοῦ: θεὸν B.

τοῦνομα, πῶς οὐ καὶ τὸν πατέρα δι' ἐμοῦ τε καὶ σὺν ἐμοὶ μισοῦσιν
 ὡσαύτως καὶ συνελαινούσιν; τοῦ γὰρ κατὰ φύσιν υἱοῦ κατ' ἐκείνους
 ἐκβαλλομένου, πῶς ἂν ὁ κατὰ φύσιν μένη πατήρ; υἱοῦ γὰρ πάντως
 ἔστι πατήρ ὁ πατήρ· ἐκείνου δ' ἀναιρουμένου, πατήρ οὐκ ἂν εἴη ποτέ·
 5 τίνος γὰρ καὶ ἔσται; ὥστε δι' ἀλλήλων, ὅπερ ἔφην, καὶ διώκουσι
 καὶ ἀναιροῦσιν, ὅσον τὸ κατ' αὐτούς, ἀμφοτέρους· ταῦτα πρὸς τοὺς
 ἀποστόλους περὶ τῶν διωκτῶν εἰπὼν καὶ τὸν Δαβὶδ ἄνωθεν προει-
 πόντα τὸ παράλογον αὐτῶν μῖσος ἐπὶ τούτοις εἰσενεγκῶν, «ἵνα πλη-
 ρωθῆ γὰρ» φησὶν «ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν, ὅτι
 10 ἐμίσησάν με δωρεάν», εἰς τοὺς περὶ τοῦ ἰδίου πνεύματος ἐμβάλλει
 λόγους καὶ τὴν θεολογίαν καὶ φησὶν: «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος,
 ὃν ἐγὼ πέμπω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ
 παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ καὶ ὑμεῖς
 B14 ὁὲ μαρτυρεῖτε, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἔστε». ἐκεῖνοι μὲν φησι, | οἱ διώ-
 15 κοντες, οὕτω μισοῦσι καὶ οὕτω διώκουσιν, ἀπιστοῦντες μου τῇ θεό-
 A305v τητι· | ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἐκεῖνος
 τᾶληθῆ μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· ἐπειδὴ γὰρ τοῖς περὶ τινῶν μαρτυροῦσι
 τῆς ἀληθείας πρὸ πάντων δεῖ, ἵνα καὶ τὸ πιστὸν καὶ ἀσφαλὲς ἔχωσιν,
 ἐντεῦθεν καὶ ἀληθείας πνεῦμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ Χριστὸς ἐνταῦθα
 20 προσαγορεύει. Τὸ μὲν γὰρ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ ἑαυτοῦ
 διὰ τε τῆς ἀποστολῆς τῆς αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ἐκπορεύσεως τῆς ἐκ τοῦ
 πατρὸς ἐδήλωσε· προσεῖρηκε δ' αὐτὸ καὶ ἀληθείας πνεῦμα, ὡσὰν τὸ
 ἀξιόπιστον ἀντεῦθεν, ὅπερ ἔφην, τῇ μαρτυρίᾳ κατασκευάσῃ· καὶ πότε
 φησὶ καὶ πῶς ἐμαρτύρησε τὸ πνεῦμα κατελθὼν περὶ τοῦ Χριστοῦ; καὶ
 25 ἢ ἐπιφοίτησις μὲν οὖν ἐκείνη καὶ οὐσιώδης ὡς ἂν εἴποι τις παρουσία
 τοῦ πνεύματος μαρτυρία μεγίστη τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος ἦν, τοῦ
 καὶ πρὸ τοῦ πάθους καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἐπαγγελιαμένου
 ταύτην τοῖς ἀποστόλοις καὶ μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς ἄνοδον ἑαυτοῦ
 B14v κατὰ τὰς ἐπαγγελίας μετὰ τῆς φυσικῆς ὡς αὐτοῦ τε κἀκείνου δυνάμει
 A306 30 καὶ δόξης μεγαλοπρεπῶς ἀποστείλαντος. | «Ἴδού γάρ» φησὶν «ἀπο-
 στέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσαιτε
 ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ ἕως οὗ | ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους».·
 Μεμαρτύρηκε μέντοι τὸ πνεῦμα τρανῶς καὶ θεὸν καὶ υἱὸν θεοῦ τὸν
 Χριστὸν αὐθις καὶ δι' εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ ξυμπάντων
 35 ὁμοῦ μαρτύρων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, πρὸς

8 : Joh. 15, 25. 11 : Joh. 15, 26. 30 : Luc. 24, 49.

20 τοῦ πατρὸς : τοῦ s. v. B. τὸ πνεῦμα : om. τὸ B. 21 τοῦ πνεύματος
om. B. 21 τῆς ἐκ om. A. 25 εἴποι B. 29 ὡς αὐτοῦ : ἑαυτοῦ B.

βασιλέας τε καὶ τυράννους καὶ στρατηγοὺς καὶ ἡγεμόνας παραταξά-
 μένων κατὰ πᾶν ἔθνος καὶ πόλεις πάσας καὶ χώρας, ῥήτορας τε καὶ
 σοφοὺς καὶ διαλεκτικούς καὶ προφήτας ἐκείνων καὶ μάντις καὶ ἱερέας
 τῇ σοφίᾳ καὶ δυνάμει τοῦ πνεύματος κατὰ τὰς Χριστοῦ προρρήσεις
 5 καλῶς ἐπιστομισάντων καὶ κατὰ πάντων περιφανῶς ἀραμένων τὸ
 κράτος καὶ Χριστῷ σκυλευσάντων ὑπὲρ πάντα λόγον τὴν οἰκουμένην·
 «παραδώσουσι γάρ» φησιν «ὑμᾶς εἰς συνέδρια καὶ εἰς συναγωγὰς
 δαρήσεσθε καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων ἀχθήσεσθε ἐνεκεν ἐμοῦ·
 «μὴ οὖν προμεριμνᾶτέ» φησι «τί λαλήσετε, μηδὲ μελετᾶτε, ἀλλ' ὃ ἐὰν
 10 δοθῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦτο λαλεῖτε· οὐ γὰρ ἐστὲ ὑμεῖς οἱ
 λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον». Διὸ καὶ Παῦλος, ὁ τῆς με-
 γάλης ταυτησὶ Χριστοῦ παρατάξως μέγας στρατηγός τε | καὶ πρό-
 βολος, «οὐδεὶς» φησι «λέγει κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ».
 Χριστὸς μὲν οὖν ὁ κατὰ φύσιν ἀχωρίστως συνημμένος τῷ ἑαυτοῦ
 15 πνεύματι καὶ «νοῦν αὐτὸ» κατὰ Παῦλον αὐθις τὸν σοφὸν «κεκτη-
 μένος», ὅταν ἔλθῃ, φησίν, ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ
 τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται.

4. Σὺ δὲ τί φῆς, ὁ καινὸς τοῦ πνεύματος θεολόγος καὶ πρόσ-
 φατος, ὁ τὴν μὲν πρεσβυτέραν αὐχῶν Ρώμην καὶ τὰς προεδρίας καὶ
 20 τοὺς θρόνους καὶ τὸ κατὰ πάσης ἐκκλησίας πρεσβεῖόν τε καὶ τὸ
 κράτος μετὰ τῆς φίλης ὀφρῦος ἡμῖν πανταχοῦ προῖσχύμενος, αἰσχί-
 στα δὲ νεωτερίζων περὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν τοῦ πνεύματος καταρ-
 ρυπαίνων θεολογίαν, ὃ πρὸς τοὺς τὸν υἱὸν βλασφημοῦντας τῶν καθ'
 ἡμᾶς τις ἔφη πάλαι σοφῶν; πόθεν καὶ παρὰ τίνας τὴν καινὴν
 25 ταύτην καὶ ἀήθη θεολογίαν τε καὶ φωνὴν μαθῶν ἔχεις, ὃ βέλτιστε;
 τίνα θεὸν ὁμοῦ τε καὶ θεολόγον ἢ καθηγητὴν τε καὶ διδάσκαλον ἕτερον
 μετὰ Χριστὸν ἐπὶ τῆς γῆς εὔρες, τὸν ἕνα γε καὶ μόνον, ὡς αὐτὸς
 ἐκεῖνος ἔφη, πάντων ἡμῶν καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, τὸν θεὸν
 ἅμα καὶ θεολόγον τῆς ἰδίας θεότητος, τὸ μὲν | κατὰ φύσιν, τὸ δὲ
 30 διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασιν; ὁ μὲν γάρ, καθάπερ ἀκούεις, εἴ
 γε καὶ λέγοντος αὐτοῦ θέλεις τέως ἀκούειν, τὸ πνεῦμά φησι τῆς
 ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· σὺ δὲ πῶς καὶ τὸ παρὰ
 τοῦ υἱοῦ προστίθεις, ὅπερ ἐκεῖθεν οὕμενον οὐδαμῶς ἤκουσας καὶ
 συναίτιον θεότητος καὶ τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατασκευάζεις, τῇ μόνῃ
 35 πηγῇ τῆς ὑπερουσίου θεότητος καὶ ἀμφοτέροις δίδως τὴν τοῦ

7: Math. 10, 17. 13: Cor. 12, 3. 15: 1 Cor. 2, 16.

10 τοῦτο om. A. 12 post προ·lacuna in B. 24 κενὴν sed
 o r . A.

A306v
 B15

A307

- πνεύματος αἰτίαν καὶ τὴν ἐκπόρευσιν, ἀναπληρῶν, ὡς ἂν αὐτὸς
 φαίης, θρασεῖα καὶ τολμηρᾷ γλώττῃ τὸ τῆς Χριστοῦ θεολογίας ὑπέ-
 ρημα, ὡσπερ εἰ ἀγνοοῦντος ἐκείνου; ἀλλ' ἔλεως ἡμῖν εἴης ἡ ἐνυπό-
 στατος τοῦ πατρὸς σοφία, Χριστὲ προοιῶνιε λόγε καὶ ὁμότιμε τῷ
 5 γεγεννηκότι καὶ ὑπερόριον ἡμῶν ἅπαν εἴη τὸ βλάσφημον ἢ καὶ σιω-
 πῶντος ἐκόντος, ἅπερ εἰδέναι σφόδρα τοὺς οἰκείους ἐβούλετο, ἵνα
 κάκεινοι τοὺς ἐξῆς ἡμᾶς κατὰ τοὺς ἐκεῖθεν χρησμούς διδάξωσιν ἅπερ
 καὶ ἐδιδάχθησαν· «πορευθέντες» καὶ γὰρ φησι «εἰς τὸν κόσμον ἅ-
 παντα μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα
 A307v 10 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες |
 αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν»· ὅθεν ἀπόστολοί τε καὶ
 εὐαγγελισταί, διδασκάλων τε καὶ πατέρων ἱεροὶ σύλλογοι κατὰ δια-
 δοχὴν ἐκεῖθεν ὡς ἐκ μιᾶς πάντες πηγῆς τὸ τῆς θεολογίας ἀρυσά-
 μενοι νόμιμα, καθάπερ εὐγείον τινα καὶ πολυφόρον ἀρδεύουσι τὴν τοῦ
 15 Χριστοῦ παγκόσμιον ἐκκλησίαν· οὐ Ρώμημόνον, ὡς αὐτὸς φῆς καὶ
 ταῖς σαῖς προεδρίαις, ὁρίοις μικροῖς καὶ σμικρῷ τινι περιγραφο-
 μένοις μέρει περικλειομένην τοῦ κόσμου, ἀλλὰ πᾶσαν ὑπερφυῶς τὴν
 γῆν τῇ δυνάμει τοῦ πεφυτευκότος αὐτὴν εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον
 πεπληρωκυῖαν καὶ ὄρη καὶ νήσους καὶ θαλάσσας καὶ ποταμούς καὶ
 20 γῆς ἐσχατίας ὑπερβᾶσαν καὶ μέχρι τῶν περάτων αὐτῆς ἐκταθεισαν·
 ἀλλὰ σὺ μὲν οἶδ' ὅτι τὰ συνήθη καὶ αὐθις ἔρεις, τοὺς εὐαγγελικούς
 τε καὶ ἀποστολικούς, ἀλλὰ δὴ καὶ πατρικὸς προβαλλόμενος λόγους
 ἐξῆς καὶ συνείρων πρὸς ἡμῶν ὄντας μᾶλλον καὶ τῆς ὀρθῆς δόξης,
 ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ σοῦ καὶ τῆς προσφάτου ταύτης καινοτομίας, τὸ ἐκεῖ-
 25 νος ἐμὲ δοξάσει φημί, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν
 καὶ ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐξαγγελίαν τοῦ
 πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ τὸ | μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν
 αὐθις ἐμφύσημα καὶ τὴν χάριν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ εἶ τις πνεῦμα
 Χριστοῦ οὐκ ἔχει οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, ἔτι τε τὸ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ
 30 πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν καὶ τὴν διὰ καὶ τὸ
 προσεχῶς καὶ τὸ εἰκόνα τοῦ υἱοῦ πρὸς τῶν θεολόγων εἰρησθαι τὸ
 πνεῦμα καὶ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ συνάπτεσθαι τῷ πατρὶ καὶ ὅσα ἐξῆς·
 τὸ γὰρ πνεῦμα υἱοῦ λέγομεν, ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ οὐ λέγομεν καὶ τὸ ἔστι
 πηγαία θεότης ὁ πατήρ καὶ τὸ μόνη πηγὴ τῆς ὑπερουσίου θεότητος
 35 ὁ πατήρ καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς δὲ τὸ πνεῦμα καὶ οὐχ ἐτέρωθεν καὶ

8: Math. 28, 19.

3 εἰ: ἡ A. 32 in mrg. A: Δαμασκηνοῦ. 33 in mrg. A: Διονυσίου.
 35 in mrg. A: Βασιλείου.

- τὸ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ τοῦ υἱοῦ, πλὴν τῆς αἰτίας, τὴν τε οὐρανόθεν ἐκφανεῖσαν ἀποκάλυψιν ἐκείνην Γρηγορίῳ φημί τῷ πάνυ, ἐν πνεῦμα ἅγιον φάσκουσας ἐκ πατρὸς καὶ αὐτὸ τὴν ὑπαρξιν ἔχον καὶ δι' υἱοῦ πεφηνὸς δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὸ πῶς οὐκ ἔσται τὸ
- 5 πνεῦμα θεός, ὅλην ἔχον ἐν ἑαυτῷ οὐσιωδῶς τὴν ἰδιότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, οὐ καὶ τὸ πνευμά ἐστι, δι' υἱοῦ τῇ κτίσει χορηγούμενον· ταῦτα τοίνυν ὁμοῦ πάντα σύ, μᾶλλον δὲ καὶ πατρικᾶς ὁμοῦ καὶ θεολογικᾶς πάσας βίβλους καὶ τὸν ἰδιαίτατον τουτονὶ τῆς εὐσεβείας καὶ ἐξαίρετον ὄρον τε καὶ κανόνα, τὸ τῆς ὀρθῆς, φημι, πίστεως
- A308v 10 μέγα τε καὶ θεόπνευστον σύμβολον, σὺν τῇ μεγίστῃ καὶ πρώτῃ τοῦ Χριστοῦ παραχαράττων θεολογίᾳ τῇ καινοφανεῖ καὶ ἀήθει σου |
- B15 ταύτῃ προσθήκῃ καὶ μηδὲ τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων τε καὶ θεολόγων αἰδούμενος Πέτρον, καίτοι γε καὶ μέγα κομπάζων ὡς αὐτὸς φῆς ἐπ' ἐκείνῳ καὶ τὸν κοινὸν ἰδιοποιεῖσθαι τουτονὶ διδάσκαλον
- 15 προσποιούμενος, ὃς πρῶτος μετὰ Χριστὸν τὴν τε Χριστοῦ καὶ τὴν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ διαδεξάμενος αὐτίκα θεολογίαν καὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς καθ' ὑπαρξιν εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ τὸ δι' υἱοῦ τοῖς μετέχουσιν αὐτὸ χορηγεῖσθαι, καλῶς καὶ κατὰ τὸν ἑαυτοῦ δῆλα δὴ διδάσκαλον καὶ αὐτὸς διεῖλε καὶ τεθεολόγηκε, τὴν ἐπαγγελίαν εἰρηκῶς
- 20 τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν ὃ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐξέχεε τοῦτο, ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε. Ταῦτα τοιγαροῦν καὶ τὰ τούτοις γε ξυγγενῆ καὶ κατάλληλα καὶ πάνθ' ὁμοῦ παραλογιζόμενος αὐτός. ἤπερ ἔφην, δύο θεότητος ἀρχὰς καὶ διπλᾶς αἰτίας ταύτης εἰσάγεις καὶ τὸ μέγα τῆς ἐκκλησίας ὄσον τὸ ἐπὶ σοὶ καθαιρεῖς κράτος τε καὶ τὸ
- 25 σέβας, πολυαρχίαν τε καὶ πολυθεῖαν ἀντὶ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου θεοῦ καὶ τῆς μιᾶς ἀρχῆς καὶ θεότητος ὡς μὴ ὄφελος ἐντεῦθεν εἰσφέρων. «*Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ | ἡμῖν εἰς Θεὸς*» Γρηγορίος φησι ὃ τῆς θεολογίας ἐπόνυμος «*ὅτι πρὸς ἐν αἴτιον | τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει*»· ἀλλ' ἡμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς εἰδότες μόνον τὸ πνεῦμα, κἀκεῖθεν ἀχρόνως αὐτὸ
- 30 μεμαθηκότες ἅμα τῷ υἱῷ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν, ἐκ μὲν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἀμέσως ἐκπορευόμενον σὺν ἐκείνῳ καθ' ἕτερον δῆλα δὴ τρόπον, ἀναπαυόμενον δ' ἐν υἱῷ καὶ μένον ἀδιαστάτως καὶ πνεῦμα πεφυκὸς αὐτοῦ, καθάπερ ἄρα καὶ τοῦ πατρὸς, κατὰ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας, μία καὶ γὰρ τοῖς τρισὶν αὕτη δι' υἱοῦ τε
- 35 φανερωθὲν καὶ δοθὲν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ πεμπόμενον καὶ διδόμενον αὐτίς παρ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς, κατὰ τὸν τῆς εὐδοκίας φημί καὶ τῆς θελήσεως καὶ τῆς βουλῆς λόγον, καθ' ὃ δὴ καὶ ὁ

1 in mrg. Θεολόγου. 2 Γρηγορίῳ: in mrg: τῷ θαυματουργῷ.
5 in mrg: Κυρίλλου. 12 incipit B. 20 δ: δν B. 21 γε om. A.

- υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς τε καὶ τοῦ πνεύματος ἀπεστάλη (τὴν γὰρ εὐδο-
 κίαν τοῦ πατρὸς ἀποστολὴν εἶναι νόμισον, Γρηγόριός φησιν ὁ λαμ-
 πρὸς θεολόγος), οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρ' ἑαυτοῦ δεσποτικῶς ἐρχόμενον
 ὡς θεὸν αὐθις· ὅταν γὰρ ἔλθῃ, φησίν, ὁ παράκλητος, πνεῖ καὶ γὰρ
 5 ὅπου θέλει καὶ πηνίκα καὶ ὅσον, κοινὴν κεκτημένος πατρὶ τε καὶ υἱῷ
 A309v τὴν τε βουλήν καὶ τὴν δύναμιν ἅμα καὶ τὴν ἐνέργειαν, | ταῦτα τοί-
 νυν ἀπὸ τε Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκείνου πάντων μεμαθηκότες καὶ κανόσι
 B16 καθαπερεὶ τισι καὶ στάθμαις κατὰ πάντων τουτοισὶ κεχηρημένοι, τὸ
 περιττὸν καὶ σχολιὸν ἅπαν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος ὑποτέμνομεν
 10 τοῦ ὀρθοῦ τε καὶ ἀναγκαίου καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πνευματικῆς ταυτησὶ
 φατρίας πόρρω που βάλλομεν ἐν ὄροις τῆς ἀνοθείτου καὶ ὀρθῆς
 ἰστάμενοι πίστεως· καὶ ὅτε μὲν χρονικῶς καὶ πρὸς τινὰς ἀκούσομεν
 ἐρχόμενον ἢ πεμπόμενον τὸν παράκλητον, οὐ τὴν καθ' ὑπαρξιν ἐκ-
 πόρευσιν τούτου νοοῦμεν· πῶς γὰρ τὴν ἀναίτιόν τε καὶ ἄχρονον·
 15 ἀλλὰ ποτὲ μὲν τὴν κατ' εὐδοκίαν ἀποστολὴν κοινὴν οὖσαν πατρὶ τε
 καὶ υἱῷ, κἄν ποτὲ μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς αὕτη γίνεσθαι λέγεται,
 ποτὲ δὲ παρὰ τοῦ υἱοῦ, ποτὲ δὲ παρὰ πατρὸς ὁμοῦ καὶ υἱοῦ, ποτὲ
 δ' αὐθις ἐκ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ· ὅταν γὰρ ἔλθῃ, φησίν, ὁ παράκλη-
 τος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἡ πρὸς τὸν θαυμα-
 20 τουργὸν ἀποκάλυψις αὐθις ἐν πνεῦμα φησίν ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ
 αὐτὸ τὴν ὑπαρξιν ἔχον καὶ δι' υἱοῦ πεφηνός, δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώ-
 ποις· ποτὲ δὲ τὴν κοινὴν χάριν τῶν πνευματικῶν ἐνεργημάτων τε
 A310 καὶ τῶν | χαρισμάτων κατανοοῦμεν παρὰ πατρὸς διδομένην δι' υἱοῦ
 ἐν ἀγίῳ πνεύματι, ὡς καὶ ὁ μέγας φησίν Ἀθανάσιος, «ἡ διδομένη
 25 χάρις καὶ δωρεὰ» λέγων «ἐν τριάδι δέδοται παρὰ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐν
 ἀγίῳ πνεύματι»· περὶ ὧν δὴπου καὶ ὁ σοφὸς ἔλεγε Παῦλος ὅτι «διαί-
 ρήσεις | χαρισμάτων εἰσίν», τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα καὶ διαίρσεις διακο-
 νιῶν εἰσι καὶ ὁ αὐτὸς κύριος καὶ διαίρσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ
 αὐτὸς ἐστὶ θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν· ὅθεν καὶ Χριστὸς
 30 μετὰ τὴν ἰδίαν ἀνάστασιν τουτωνὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος
 τοῖς ἑαυτοῦ μεταδιδούς μαθηταῖς πρὸ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου ἐνε-
 φύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς «λάβετε πνεῦμα ἅγιον»· οὐδὲ γὰρ οὐσιωδῶς
 αὐτὸ τὸ πνεῦμα τότε ἐδίδου· πῶς γὰρ, ὅς γε πρὸς τοὺς σφετέρους
 αὐτοῦ μαθητὰς ἔλεγε πρὸ βραχέος, «εἰάν ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παρά-
 35 κλητος οὐκ ἐλεύσεται» καὶ μετὰ τὸ ἐμφύσημα τοῦτο, «ἰδοὺ ἐγὼ ἀπο-
 στέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσαιτε
 ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους» πρὸς
 A310v τοὺς αὐτοὺς πάλιν· οὐ τὴν οὐσιώδη τοιγαροῦν καὶ ἐνυπόστατον

- τοῦ πνεύματος παρουσίαν ὁ Χριστὸς ἤπερ ἔφην ἐδίδου τὸ τηνικαῦτα· πῶς γὰρ ἂν καὶ μετὰ τὴν ἀφιξίν αὐτοῦ ταύτην ἔσσειται προύφη, ταύτην τότε διδούς κατὰ τὰς τινῶν ὑπολήψεις ἀλλὰ χαρίσματος ἐκείνου μετεδίδου τέως καὶ κοινῆς τῆς τριάδος ἐνεργείας, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν·
- 5 ὅθεν καὶ Ἰωάννης, ὁ τὴν γλῶττιαν χρυσοῦς, τὴν εὐαγγελικὴν ἐκείνην ἐξηγούμενος ῥῆσιν, τὴν «οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα»
- B17 «ἡμεῖς» φησι «πάντες μέτρω τὴν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος | ἐλάβομεν»· πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη· οὗτος δὲ ἀμέτρητος καὶ ὀλόκληρον ἔχει πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν·
- 10 εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλλον ἡ οὐσία· ὀπηνίκα γὲ μὴν ἐκπόρευσιν τοῦ πνεύματος ἄχρονόν τε καὶ οὐ δι' αἰτίαν τινὰ γιγνομένην ἀκούσωμεν, οὐ γὰρ διὰ τόδε τι, οὐδὲ πρὸς τούσδε καὶ ποτὲ θεὸς ἡ γεννᾶται ἢ ἐκπορεύεται φυσικῶς· καὶ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ταῦτα καὶ φύσεως ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα γέννημά τε καὶ
- 15 πρόβλημα ἀλλ' οὐ θελήσεως οὐδ' ἐνεργείας κατὰ γε τὰ κτίσματα φασὶν οἱ θεολόγοι πατέρες· ταῦτα τοιγαροῦν ἀκούοντες, ὅπερ ἔφην, τὴν ὑπέρχρονον εὐθύς καὶ αἰτίον καὶ φυσικὴν ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως | τοῦ πνεύματος ὑπαρξίν ἐννοοῦμεν, ἀνάρχως καὶ ἀναιτίως· τοῦτο δέ φημι κατὰ τὸν χρόνον καὶ τὰς αἰτίας τὰς κάτω ἐκ τῆς
- A311 20 μόνης ἀρχῆς καὶ πηγῆς τῆς ὑπερουσίου θεότητος, δηλαδὴ τοῦ πατρὸς, ἅμα τῇ γεννήσει τοῦ υἱοῦ πεφυκυῖαν, ὅπερ αὐτὸς τε πρῶτος ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἰδίου στόματος ἐκδιδάσκει, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται φήσας, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸς ἤδη πολλάκις ἔφην καὶ Πέτρος εὐθύς μετ' αὐτόν, ἡ τιμιωτάτη κορυφαία τῶν θεολόγων ἀκρότης, ἴν' εὐκαίρως τοῖς τοῦ σοφοῦ Διονυσίου | καὶ αὐτὸς περὶ αὐτοῦ νυνὶ χρῆσομαι καὶ σὺν αὐτῷ γε καὶ μετ' αὐτόν, ἀποστόλων τε καὶ πατέρων ἰδίῳ τε καὶ κοινῇ πάντα θεολογοῦσι συστήματα καὶ τὸν τῆς πίστεως ἡμῖν ἀνάγραπτον ὄρον καθαπερεὶ τινὰ στήλην ἔμπνουν καὶ ζῶσαν κατέλιπον, πιστεύω καὶ εἰς
- B17v 25 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντα, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον· τούτοις στοιχειωθέντες ἡμεῖς ἄνωθεν καὶ τὴν θεολογίαν ταυτηνί, καθὰ δὴ καὶ φθάσας εἶπον, παρὰ πάντα τὸν βίον ἀσκήσαντες, οὐκ ἐκ τῶν κάτω λόγων καὶ διδασκάλων, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν καὶ αὐτοῦ δηλαδὴ Χριστοῦ τοῦ ἐνυποστάτου πατρικοῦ λόγου
- A311v 30 τὴν ἀρχὴν | ἔχουσαν καὶ πνεῦμα πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγομεν καὶ ἐν τῷ πατρὶ καὶ σὺν τῷ πατρὶ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ παρὰ τοῦ

1 παρουσίαν ἢ φανέρωσιν ἰn rasura B. 4 εἰπὼν ἔφθην B. 26 χρῆσομαι AB.

- πατρός, τό τε κοινόν τῆς οὐσίας ἐντεῦθεν δηλοῦντες καί τὸ ξυνημ-
 μένον καθάπαξ τε καὶ ἀχώριστον καὶ τὴν ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστά-
 σεως τοῦ πνεύματος αἰδίον ὑπαρξιν εἴτ' οὖν ἐκπόρευσιν αὐτῷ μόνῳ
 προσοῦσαν ὡς πατρὶ καὶ ἀρχῇ φυσικῇ μόνῳ θεότητος υἱοῦ τε καὶ
 5 πνεύματος καὶ πρὸς τούτοις τὴν τε κατ' εὐδοκίαν ἀποστολὴν τοῦ
 πνεύματος παρ' αὐτοῦ πρὸς τὰ κτίσματα, ἦν δι' υἱοῦ τε καὶ σὺν |
 B18 υἱῷ τῷ πνεύματι συνεργάζεται καὶ τὴν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων
 γε δωρεάν, κοινὴν οὖσαν τῆς μακαρίας τριάδος, ὡς προέφην, ἐνέρ-
 γειαν καὶ παρὰ πατρός δι' υἱοῦ τοῖς ἄξιοις πεμπομένην ἐν πνεύματι·
 10 ὥσπερ καὶ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἔστι δι' υἱοῦ ἡ *διδομένη χάρις*, ὁ
 μέγας αὐθις φησὶν Ἀθανάσιος, οὕτως οὐκ ἂν γένοιτο κοινωνία τῆς
 δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἀγίῳ· τούτου γὰρ μετέ-
 χοντες ἔχομεν τοῦ πατρὸς τὴν ἀγάπην καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν χάριν καὶ
 αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τὴν κοινωνίαν· μία ἄρα καὶ ἐκ τούτων ἡ τῆς
 15 Τριάδος ἐνέργεια δεικνύται, ἦν δὴ καὶ Ἰωάννης, ὁ τὴν γλῶτταν
 A312 χρυσοῦς, *πνεῦμα* πρὸ βραχέος εἰρήκει, τῆς εὐαγγελικῆς φωνῆς
 ἐκδεξάμενος· καὶ πνεῦμα δὲ Χριστοῦ καὶ νοῦν Χριστοῦ τὸ πνεῦμα
 φάμεν αὐθις τὸ ἅγιον καὶ υἱοῦ πνεῦμα καὶ μένον ἀχώριστως ἐν τῷ
 υἱῷ καὶ ἀναπαυόμενον καὶ εἰκόνα ζῶσαν καὶ ἀπαράλλακτον τοῦ υἱοῦ·
 20 εἰ δὲ βούλει καὶ τοῦ πατρὸς σὺν αὐτῷ διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἐν καὶ ὁμό-
 τιμον σὺν υἱῷ τε φυσικῶς ἀχρόνως τε καὶ ἀμέσως τῆς πατρικῆς
 προερχόμενον ὑποστάσεως, εἰ καὶ δι' αὐτοῦ τις ἔφη τῶν θεολόγων,
 τοῦτο συνάπτεσθαι τῷ πατρὶ ὡς τῆς πατρικῆς προσηγορίας προσε-
 χῶς τε καὶ ἅμα τὸν υἱὸν ἀναγκαζούσης | νοεῖσθαι, μεθ' οὗ γεννω-
 B18v μένου δὴλα δὴ τὸ πνεῦμα καθ' ἕτερον τρόπον ἀδιαστίτως ἐκπορεύε-
 ται ξυνημμένον τὸ πατρὸς εἶναί τε καὶ καλεῖσθαι πνεῦμα παρὰ τῆς
 τοῦ υἱοῦ σχετικῆς προσηγορίας λαβὸν υἱοῦ καὶ γὰρ πάντως πατὴρ ὁ
 πατὴρ ὥσπερ καὶ πνεύματος προβολεύς, ἀλλ' οὐ πατὴρ προηγουμέ-
 νως, οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζει κἀνταῦθα τοῦνομα καθάπερ ἐπ' ἐκείνου καὶ
 30 ἡ κατηγορία τοῦ πρὸς τι δι' υἱοῦ τε καὶ τοῖς ἀνθρώποις φανέν καὶ
 ἐμπνεόμενον αὐτῷ καὶ πεμπόμενον καὶ χορηγούμενον καὶ διδόμενον δι'
 αὐτοῦ τε καὶ παρ' αὐτοῦ τῇ κτίσει, εἰ δὲ βούλει καὶ ἔξ αὐτοῦ· οὐδὲ
 A312v γὰρ περὶ τῶν λέξεων οὐδὲν οὐδ' ὀπωσιεῦν, ὧ φίλος, | κατὰ τὸν
 εἰπόντα, ζυγομαχῆσομεν, ἕως ἂν ὁ σκοπὸς ὑγιαίνῃ τοῦ λέγοντος καὶ
 35 ὁ χρόνος καὶ ἡ αἰτία τῆς ἐκεῖθεν τοῦ πνεύματος ἐπιδημίας πρόσ-
 κειται, τῆς κατ' εὐδοκίαν ἐκ πατρός τε καὶ υἱοῦ τοῦ πνεύματος πρὸς
 ἀνθρώπους ἀποστολῆς καὶ δὴ καὶ τῆς δωρεᾶς τῶν πνευματικῶν ἐνερ-
 γημάτων τε καὶ χαρισμάτων, ἃ πολλάκις εἰπόντες ἔφθημεν, τὴν

- προαιώνιον ἐκείνην καὶ φυσικὴν ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἐκ-
 πόρευσιν τε καὶ ὑπαρξιν τοῦ πνεύματος διαστέλλοντα, μόνης τῆς
 πατρικῆς αἰτίας καὶ ιδιότητος οὖσαν, τῆς μόνης ἀρχῆς κατὰ τοὺς
 θεολόγους καὶ πηγῆς τῆς θεότητος, ὃ δὴ | καὶ Χριστὸς τοὺς μαθη-
 5 τὰς καὶ ἀποστόλους πρὸς αὐτῷ γεγονὼς τῷ σταυρῷ, διδάσκων ἥπερ
 ἔφημεν, ἔλεγεν: «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμπω ὑμῖν
 παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκ-
 πορεύεται»· ἐπεὶ δὴ καὶ χρὴ καταπερεῖ διὰ κύκλου τινὸς ὡς πρὸς
 10 οὕτως ἡμεῖς ἐμπνεόμεθα καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν περὶ τοῦ πνεύματος,
 εὐαγγελισταὶ φασὶ καὶ ἀπόστολοι καὶ θεολόγων χορὸς σὺν ἐκείνῳ
 τῷ ταῦτα καὶ πάλαι καὶ νῦν ὑψηλῶς γε θεολογήσαντι, ἔτι τε μαρ-
 A313 τύρων καὶ ὁμολογητῶν καὶ πατέρων καὶ διδασκάλων, ἀνδρῶν τε
 καὶ γυναικῶν ὁμοῦ τάγματα, κρουνοῖς αἱμάτων καὶ δάκρυσι καὶ
 15 ἰδρῶσι τὴν παγκόσμιον ἐκείνην ἀρδευσάντων Χριστοῦ ἐκκλησίαν καὶ
 εἰς τόδε προαγαγόντων ὥρας τε καὶ μεγέθους τῇ τοῦ πνεύματος, ὃ
 δὴ καὶ φθάσας εἰρήκειν, ἀρρήτῳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ.
5. Ταῦτα καὶ σὺ μαρτύρων ἀκρότης, εὐαγγελιστῶν τε καὶ κηρύκων
 καὶ σοφῶν καὶ θεολόγων φιλοτιμία, Δημήτριε, δεῖ με καὶ γὰρ αὐθις
 20 ὑποστρέψαι πρὸς σὲ καὶ τοὺς ὑπὲρ σοῦ λόγους, δι' ὃν ἄρα καὶ τὰς
 μακρὰς ἐκείνας ἐκδρομὰς καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐποησάμην τῶν λόγων·
 ταῦτα καὶ σὺ τοιγαροῦν, ἀγωνιστῶν Χριστοῦ καὶ ἀθλητῶν | ἄριστε,
 καλῶς κατὰ σαντὸν καὶ μελετήσας, εἴπερ τις τῶν πάντων πρότερον, καὶ
 ἀσκήσας καὶ τὸ νόθον ἅπαν τῶν δογμάτων καὶ κίβδηλον καταπερεῖ
 25 τινος βασιλικῆς εἰκόνας χαράγματος τῆς ὑγιοῦς πίστεως διακρίνας
 καὶ μετὰ τῆς ἀσεβείας εἰς Κυνόσαργες ἀπορρίψας, οὕτως ἐπὶ τὸ κή-
 ρυγμα καὶ τὴν σωτηρίαν ἀποστολικῶς τῶν σῶν πολιτῶν τε καὶ φίλων
 ἐξῆλθες, ἐκεῖνα σὺν ἐκείνοις εὐαγγελιζόμενος καὶ διδάσκων, ἃ δὴ
 καὶ πρὸς Χριστοῦ μόνα, τοῦ μόνου καθηγητοῦ τε καὶ διδασκάλου
 A313v 30 μεμάθηκας σὺν | ἐκείνοις, ἅτε μυστικῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ πρὸς τὸ οὖς
 ἤκουσας, κηρύττων κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον καὶ βοῶν ἐπὶ τῶν δωμά-
 των καὶ βαπτίζων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
 ἀγίου πνεύματος, κατὰ τοὺς ἐκεῖθεν δῆλα δὴ χρησμούς καὶ τὴν δια-
 γνώμην, νύκτωρ καὶ μεθήμεραν. Δι' ἃ δήπου καὶ ἀποσυνάγωγος γεγο-
 35 νῶς κατὰ τὰς μεγάλας Χριστοῦ προορησεις, μᾶλλον δὲ καὶ δεσμὰ
 καὶ εἰρκτὴν καὶ σκότος ὃ τοῦ φωτὸς υἱὸς καταδικασθεὶς παρὰ τῶν

6 Joh. 15, 26.

7 παρὰ - 7 τοῦ in mrg. A. 25 χαράγματος: καὶ γραμμάτων in rasura B.

B20

χριστιανῶν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐλαυνόντων, οὐ μόνον οὐκ ἔσκανδα-
λίσθης, οὐδ' ἀνάξιόν τι σαυτοῦ τὸ παράπαν οὐδὲν καὶ τοῦ σοῦ πέ-
πονθα· γιγνομένου, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐχθροῖς | κἀκεῖθεν ἀντιβαίνεις καὶ

5 καὶ ταῖς σαῖς εὐχαῖς τε καὶ προρρήσει διὰ Νέστορος τοῦ καλοῦ τὸν
ἀλλόφυλον ἐκεῖνον καὶ ἄδικον φονευτὴν Λυαῖον ἐνδίκως, καθάπερ ὁ
Δαβὶδ τὸν Γολιάθ πρότερον λίθοις τρισὶ καὶ σφενδόνη, συνανατρέ-
πεις δ' ἐκεῖνῳ μάλα λαμπρῶς καὶ συγκαταβάλλεις καὶ τὸν ἄδρατον

A314

10 τὸν ἀφανῆ τῶν ψυχῶν | ἀναιρέτην, οἷς δήπου καὶ συμπεσὼν καὶ ὁ
σοβαρὸς ἐκεῖνος καὶ ὑπέροφρος καὶ τὰ μέγιστα φυσῶν βασιλεὺς καὶ
πλατύν τινα παρὰ προσδοκίαν ἠγντινοῦν ὀφλήσας τὸν γέλωτα ὑπ' ἀμη-
χανίας ἐσχάτης καὶ τοῦ μηδ' ἔχειν ὅ,τι περ ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς παροῦσι

15 κούργων κάλλιστον ἀναιρέτην κατὰ τὰς σὰς δῆλα δὴ προρρήσεις ἀναι-
ρεῖ Νέστορα, εἶτα καὶ τὴν θανατηφόρον ἐξῆς ἐκφέρει κατὰ σοῦ ψῆφον,
τῆς ὑπερφουδῆς καὶ θαυμαστῆς νίκης ἐκεῖνης ἀρχηγόν σε καὶ δημιουργ-
γόν, ὅπερ ἦν, λογισάμενος. Οἱ μὲν οὖν στρατευόμενοι Καίσαρι, τῷ

B20v

20 ἔκτινύντες παρανόμους, ὡς μὴ ὠφελον, Μαξιμιανῶ, μᾶλλον δὲ
καὶ λατρείαν δοκοῦντες ταυτηνὶ προσφέρειν τῷ σφετέρῳ θεῷ κατὰ
τὰς Χριστοῦ δηλονότι προρρήσεις, ὡς ἐπὶ μεγίστῳ τινὶ πολέμῳ καὶ
ἀλλοφύλων αἰφνιδίῳ καταδρομῇ λόγχαις ὁμόσε κατὰ Δημητρίου χω-
ροῦσι, ζέοντες ἅμα τοῖς θυμοῖς πάντες καὶ ἄλλος ἄλλον καὶ πάντες

A314v

25 ὁμοῦ πάντας, εἶπερ οἷόν τε τῇ | προθυμίᾳ φθῆσαι φιλοτιμούμενοι· ὁ
δὲ τῶν ἐπιόντων ἐπέπερ ἦσθετο, καὶ ἐφ' ᾧ τὸν συνασπισμὸν καὶ τὸν
ἀγῶνα τουτονὶ τὸν μέγιστον ἀνεβάλλοντο, καιρὸς πρὸς ἑαυτὸν ὑπειπών,
Δημήτριε, τὰς τοῦ σωτῆρος ἐντολὰς καὶ τοὺς θεῖους ἐκείνους χρη-
σμους ἐπὶ τῶν ἔργων σε νυνὶ δεῖξαι «καὶ μὴ φοβηθῆναι ἀπὸ τῶν

30 ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι»,
συσταυρωθῆναι μὲν οὖν γενναίως καὶ συναποθανεῖν τῷ ὑπὲρ σοῦ καὶ
σταυρωθέντι καὶ ἀποθανόντι δεσπότῃ, «ἵνα καὶ συζήσης αὐτῷ καὶ συνδο-
ξασθῆς αἰωνίως» κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ταῦτα καὶ λογισάμενος καὶ
εἰπὼν καὶ ἀναπερωθεῖς ὄλος καὶ ὥσπερ ἔξω γεγόμενος αὐτοῦ
35 καὶ τοῦ σχετικοῦ πεφυκότες, τῇ θεῖᾳ κατοχῇ καὶ τῷ ἔρωτι καὶ ταῖς

29: Math. 10, 28. 32: Rom. 8, 17. 6, 8.

1 γν B. 6 ἀλλόφυλλον AB. 6 ἄδικον φονευτὴν: ἄτοπον ἀνδροφό-
νον B. 9 φθόρον: φονευτὴν A. 23 ἀλλοφύλων AB. 30 ἀποκταίνοντων A.

- des. B. ἐκεῖθεν ὑπὲρ φύσιν ἐλπίσι, τὴν δεξιάν τε πρὸς ὕψος αἶρει γενναίως, καθ' ἃ δὴ καὶ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πρότερον καὶ τὴν μυρίαν ἐκείνην σφαγὴν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν δέχεται σμήνηους ἢ τῆς σφηκίας μᾶλλον, ἔν' οἰκειότερον εἶπω καὶ οἱ μὲν τὸν αἰσχιστον
- A315 5 οὕτως καὶ καταγέλαστον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ δακρύων ἄξιον τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἄθλον διηνυκότες | καὶ νεκρῶ μᾶλλον ἢ ζῶντι τῷ τοῦ ζῶντος ἀληθῶς ἐν Χριστῷ σου σώματι τὸ τῆς στρατιᾶς πλεῖστον ἐνυβρικότες, σφαδάζοντες ἔτι τοῖς θυμοῖς καὶ φόνους καὶ σφαγὰς πνέοντες ἄντικρυς ὑπεχώρουν καὶ δυσχεραίνοντες ὥσανεὶ πρὸς ἐκεῖνο, ὅτι
- 10 μὴ πᾶσιν ὡσαύτως ἐξήρκεσε πρὸς σφαγὴν τε καὶ φόνον, ἀλλὰ φθάσαν οὕτω τοὺς πλείους τῶν ψυχικῶν δεσμῶν τὴν ψυχὴν διαφῆκε· σὺ δὲ τοῦ μὲν χοδὸς καὶ τῆς βραχείας ἐκείνης τοῦ σώματος γῆς τῆ ἑυγγενεῖ γῆ παραχωρεῖς κατὰ φύσιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τᾶληθές, οὐδὲ τοῦτο· τῷ πνεύματι γὰρ καὶ πάλαι σὺν τῇ ψυχῇ δι' ἀπαθείας καὶ καθαρότητος
- 15 ταύτην συζεύξας καὶ ναὸν σεαυτὸν εἰργασμένος θεοῦ χωρητικὸν ὄλον, ἐπεὶ καὶ τῷ πάθει καὶ τοῖς ὑπὲρ ἐκείνου χυθεῖσιν αἵμασιν ὄλος ὄλω τελευταῖον συνεμορφώθης καὶ συνανεκράθης, υἱὸς τε θεοῦ καὶ θεὸς ἐν ἀγίῳ πνεύματι κατὰ χάριν γέγονας ὄλος, καὶ μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς κατὰ φύσιν διάζευξιν καὶ τὴν λύσιν πνεύματος θεοῦ πλήρες ὑπερ-
- A315v 20 φυῶς ὡσαύτως ἡμῖν καταλείπεις τὸ σῶμα, κλῆρον ἀθάνατον, θησαυρὸν ἀτίμητον, περιουσίαν δαπανωμένην μηδέποτε, | θαύμασι παντοδαποῖς καὶ σημείων καὶ τεράτων δυνάμει καὶ δὴ καὶ ταῖς καιναῖς ταυταισί καὶ ὑπὲρ λόγον πηγαῖς τῶν μύρων τὴν ἔνοικον χάριν καὶ τὴν τοῦ θεοῦ πνεύματος ξένην ἐνέργειαν, ὥσπερ εἰ τισι γλώσσαις
- 25 καὶ στόμασι μυρίοις πᾶσιν ἔμβροῶν καθεκράστην· ἐκεῖ δὲ τῷ πνεύματι γεγωνῶς καὶ μετὰ Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῆς κατ' αὐτοὺς ἑταιρείας τοῦ τῶν μαρτύρων προλήμπων χοροῦ, καὶ σὺν ἀγγέλοις ἄλλος ἥλιος κατὰ χρησιμοὺς δηλαδὴ τοὺς θεοὺς τῷ τρισηλίῳ παρεστηκῶς θεῷ καὶ δεσπότη, οὐ τοιοῦτοις μόνον ἡμᾶς φιλοτιμῆ καὶ δεξιουῖσαι θαυμα-
- 30 στῶς τοῖς ἐναυῦθα, νόσων παντοδαπῶν καὶ παθῶν ἀνιάτων καὶ προσέτι βαρβάρων καὶ πολέμων καὶ φόνων καὶ πάσης κακίστης ἕξεως καὶ φθορᾶς διὰ παντὸς ἀπαλλάττων, ἀλλὰ καὶ σαυτὸν αὖθις, καθὰ δὴ καὶ τὸ πρότερον, ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ μεθ' ἡμᾶς ἀσφαλοῦς καὶ σώζοντος δίδως, καὶ τὴν ἄνωθεν δικαίαν ὁργὴν καὶ τὴν φερομένην
- A316 35 ὀξέως καθ' ἡμῶν πανωλεθρίαν ἐπέχεις· ἂν μὲν ἀφῆς τὴν ἁμαρτίαν διὰ τῶν ὀφθέντων ἀγγέλων πρὸς τὸν θεὸν εἰπὼν, ἄφες, εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ καὶ μὲ συνδιέοργασαι τούτοις· ἐπεὶ τούτων γε καθάπαξ ἀπολυμένων, οὐκ ἔστιν ἐμὲ τὴν φθορὰν ἐκόντα ποτὲ καὶ τὴν ἄνωθεν ὁργὴν καὶ τὸν κοινὸν κίνδυνον διαδράναι, ὅπερ οὐδ' Ἀβραὰμ ἐξεγένετο
- 40 τῷ μεγάλῳ πρὶν ὑπὲρ Σοδόμων πρὸς θεὸν ἐστηκότι μετὰ μακροῦς τῆς

ίκειτηρίας, οὐδὲ Νῶε καὶ Δανιήλ καὶ Ἰὼβ ὑπὲρ τῶν οἰκείων δεηθεῖσι
 κατὰ τοὺς θείους χρησμοὺς ἃν ἐδόθη· οὕτω τὴν πρώτην ἐκείνην ὑπὲρ
 ἡμῶν ἔνστασιν καὶ τὸ φίλτρον καὶ τὸ σχετικὸν τῆς ψυχῆς ἀθάνατον
 διασώζεις, συναύξων αὐτὸ ταῖς σαῖς ἀναβάσεσι καὶ ταῖς νοηταῖς ἐγγύ-
 5 τησι καὶ κοινωνίαις τοῦ θείου ὡς κἀντεῦθεν ἐξεῖναι λογίζεσθαι τοῖς
 ὀρθῶς ἐκεῖνα λογίζεσθαι δυναμένοις, ὁποῖός τις καὶ πηλίκος διαλλα-
 κτῆς τε καὶ πρεσβευτῆς καὶ τὰ πρῶτα καὶ τὰ καιριώτατα τὰ εἰς
 ψυχὴν φημι φέροντα καὶ τὴν πρώτην τῷ ὄντι σωτηρίαν πρὸς θεὸν
 ἡμῖν χρηματίζεις, τὴν θείαν δηλονότι καὶ αὐθις πρὸς ἡμᾶς εἰκονίζων
 10 ἀγάπην τε καὶ φιλανθρωπίαν καὶ Χριστὸν ἐκμιμούμενος παντὶ τῷ τῆς
 ψυχῆς πεφυκότι, ὃς «*ὑπὲρ τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν εἰς θάνατον ἐλθὼν*»,
 ἢ φησιν ὁ θαυμαστός Ἡσαΐας, καὶ «*τραυματισθεὶς διὰ τὰς ἡμετέ-
 15 ρας | πληγὰς καὶ μαλακισθεὶς διὰ τὰς ἡμῶν ἀνομίας*» καὶ νόσους καὶ
 «*κατάρρα γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν*» κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἵν' ἡμᾶς
 ἐξέλται τῆς κατάρρας, ἔτι καὶ πρῶτος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πρόδρομος
 κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας δῆλα δὴ λόγον καὶ τὸ ἀνθρώπινον εἰς οὐρα-
 νόν, ὃ φησιν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος, «*τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἐμφανισθη-
 20 σόμενος εἰσηλθεν*», ᾧ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας αὐθις
 ὡς ἄνθρωπος ἐντυγχάνειν οὐ παραιτεῖται, καθ' ἃ δὴ καὶ τὸ τοῦ θα-
 20 νάτου ποτήριον πρότερον ὁ θεοπρεπῶς οἰκείᾳ δυνάμει καὶ χειρὶ κε-
 κρατηκῶς τοῦ τυράννου καὶ τὸν ἰσχυρὸν δῆσας καὶ διαρπάσας αὐτοῦ
 τὰ σκευὴ καὶ προνομίην ὑπερφυᾶ καὶ διανομὴν ἐργασάμενος τῆς ἀρ-
 παγῆς καὶ πλεονεξίας καὶ τῶν ἀδίκων θησαυρῶν καὶ τοῦ πλούτου
 ἐκείνου· ταῦτα καὶ Δημήτριος ὁ καλὸς μιμησάμενος, ὄπερ ἔφη, καὶ
 25 σωτὴρ ἡμῖν καὶ Χριστός, οὐκ ὀκνήσω δ' εἰπεῖν ὅτι καὶ θεὸς καὶ
 υἱὸς θεοῦ χρηματίσας μετὰ τὸν πρῶτον καὶ μόνον δῆλα δὴ σωτῆρα
 καὶ θεὸν κατὰ φύσιν, τὴν τε ψυχὴν ὑπὲρ τῆς θείας ἀγάπης καὶ τῶν
 φιλουμένων, ἥπερ ἔφη, κατὰ καιρὸν ἐδεδώκει καὶ πρὸς Χριστὸν
 30 ἀπιῶν | αὐθις καὶ τὴν ἐκεῖ θαυμαστὴν κατοικίαν καὶ λῆξιν κἀν-
 ταῦθα τῆς ὑπὲρ ἡμῶν σπουδῆς ὅλος πρὸς θεὸν διὰ παντὸς χρηματί-
 ζει καὶ τῶν ἀγώνων τά τε ἄλλα πλουσίως καὶ ὑπερφυῶς ἐκεῖθεν ἡμῖν
 διδοὺς καθ' ἐκάστην καὶ χαρίτων ποταμὸς καὶ ἀγαθῶν θάλασσα, οὐ
 τοῖς ἑαυτοῦ μόνον γιγνόμενος ἐταίροις τε καὶ πολίταις, ἀλλ' ἤδη καὶ
 τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένοις πᾶσιν, ὡς μηκέτι
 35 Θεσσαλονίκης τῆς λαμπρᾶς οὐδὲ τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν τε καὶ πό-
 λεων μόνον, ἀλλὰ καὶ πλείστων ἐτέρων ἢ καὶ πασῶν σχεδὸν καὶ πο-
 λίτην αὐτὸν καὶ οἰκιστὴν καὶ πρόμαχον καὶ φρουρὸν καὶ σωτῆρα καὶ
 ἱατρὸν καὶ πάνθ' ὁμοῦ πεφυκέναι καὶ «*ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι*

A316v

A317

δυσμῶν», τὸ τοῦ θεοῦ κἀνατυθῆ φάναι Δαβίδ, αἰνετὸν καὶ τούτου τὸ ὄνομα χρηματίζειν.

Α317v Ταῦτά τε τοίνυν καὶ τὰ παραπλήσια τούτων ὁ ἐμὸς κατ' ἐξαίρετον σὺ καὶ προστάτης καὶ σωτῆρ καὶ δεσπότης τοῖς πᾶσιν, ἥπερ
 5 ἔφην, ἀενάως ὑπὲρ πάσας πηγὰς ἐκάστοτε βρούεις καὶ τῶν ἀθανάτων ἐκεῖ γερῶν καὶ τῶν αἰδίων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ καὶ μετὰ Χριστοῦ, δεξιὸς ἐτοιμαστῆς καὶ μεσίτης καὶ οἰκονόμος καὶ πρύτανις ἐς τὰ μάλιστα χρηματίζεις, τὰ τῶν ἀγγέλων ὡς ἰσαγγελος σὺν ἀγγέλοις ἀκαεῖ πολιτευόμενος καὶ διαχειρίζων καὶ τὴν ὑμνουμένην τῶν οὐρανῶν βα-
 10 σιλείαν καὶ τὰς αἰδίους ἐκείνας μονάς, τοῖς σοῖς προευτρεπίζων καὶ προμώμενος, ὥσπερ μετὰ παντός τοῦ βελτίστου οὐ μὴν ἀλλὰ κἀνατυθῆ γε ὄντας ἡμᾶς, τὸ τῆς ὑψηλῆς ἀγάπης ὑψηλὸν καὶ ὑπερφυῆς χοῦμα πρὸς τοῖς εἰρημένοις διὰ τούτων ἀπάντων διδάσκεις καὶ ὡς τοῦτ' αὐτὸ καὶ οὐκ ἄλλο, οὔτε μίμησις ἀκραιφνῆς καὶ ἀκριβῆς ἐπάνο-
 15 δος πέφυκε πρὸς τὴν πρώτην εἰκόνα καὶ τὸ ὁμοίωμα, ἀπάθειά τε ψυχῆς καὶ εἰρήνη καὶ θεοῦ κατοικία καὶ θέωσις, τῆς μεγίστης τῶν οὐρανῶν βασιλείας αἰ μέγιστα καὶ ὑπερφυεῖς ἀρχαὶ καὶ τὰ ξένα προσίμια ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ
 20 πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Ε Π Ι Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α

1. Εἰς τὸν κώδικα Β τὸ ἐγκώμιον τοῦ Φιλοθέου φέρει τὸν τίτλον: «ὁμιλία εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Δημήτριον τὸν μυροβλήτην καὶ εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ρητόν, τὸ ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ δύο θεμάτων διαφορετικῶν ὁ Φιλόθεος ἐχρησιμοποίησε τὸ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελικὸν ρητόν, ἅπλως διὰ τὴν ἐρμηνεύσῃ καλύτερον τὴν μορφήν τοῦ ἁγίου, τὸν ὁποῖον ἐγκωμιάζει. Διὰ τὸν ὁμιλητὴν ὁ ἅγιος Δημήτριος ἐκφράζει καὶ διὰ τῆς θυσίας του καὶ ἀργότερον διὰ τοῦ παραδείγματός του καὶ τῆς διαρκoῦς παρουσίας του κατὰ τρόπον ὑποδειγματικὸν τὴν ἐννοίαν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Ἡ πρωτότυπος αὕτη σύλληψις τοῦ θέματος τὸν ἔφευρεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς βραχεῖαν μόνον ἀφήγησιν τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ θανάτου τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς ἐκτενῆ ἀνάλυσιν τῆς περὶ ἀγάπης ἐρμηνείας τοῦ Ἰωάννου. Μολονότι δὲ καὶ ὁ Φιλόθεος καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἑμνούμενος ἅγιος συνδέονται πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν, ὁ ὁμιλητῆς τονίζει ὅπως ἰδιαιτέρως τὴν οἰκουμενικότητα τοῦ

ἁγίου, ὄχι εἰδικῶς τὴν σχέσιν τοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Οὐσιαστικῶς μάλιστα καὶ ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν πνευματικὴν σκοπιὰν ὁ ἅγιος Δημήτριος εἰς τὸ ἐγκώμιον τοῦ Φιλοθέου ἀπὸ ἁγίου μιᾶς συγκεκριμένης περιοχῆς καὶ ἐποχῆς παρουσιάζεται ὡς σύμβολον τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας περὶ ἀγάπης. Περισσότερον ἄλλωστε ὡς σύμβολα καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ὡς ἱστορικὰς προσωπικότητας ὁ Φιλόθεος εἶδεν ὄχι μόνον τοὺς εἰς ἄλλο ἔργον τοῦ ἐγκωμιασθέντας ὑπ' αὐτοῦ τρεῖς Ἱεράρχας,¹ ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν.²

2. Εἰς τὸν πρόλογον τῆς παρούσης ἐργασίας ἀνεφέρθη ἤδη ἡ παρὲμβλητος εἰς τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐπίκρισις τοῦ «filioque» ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου. Ἄλλο κείμενον τοῦ ἰδίου πατριάρχου ἐναντίον τῶν Λατίνων σφύζεται κατὰ τὸν Krumbacher εἰς κώδικα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Τουρίνου.³ Τὰ περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Φιλοθέου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης κατὰ τὰς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Ε' διεξαχθείσας διαπραγματεύσεις περὶ ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἔχουν ἤδη ἀναπτυχθῆ διεξοδικῶς ὑπὸ τοῦ Vasiliev⁴ καὶ ὑπὸ τοῦ Halecki,⁵ οὕτως ὥστε νὰ παρέλκη ἡ μνεῖα τῶν ἐνταῦθα. Καὶ ἐκ τοῦ κειμένου πάντως αὐτοῦ εἶναι, νομίζω, σαφὲς ὅτι ὁ Φιλόθεος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν κινήσεις. Τοῦτο δ' ἄλλωστε εἶναι ὅ,τι ἀκριβῶς θὰ ἀνέμενε κανεὶς ἀπὸ θαυμαστὴν τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἐπικριτὴν τῶν Βαρλααμιτῶν, οἷος ἦτο ὁ Φιλόθεος.

3. Ἡ ἐπίκρισις αὕτη τοῦ δόγματος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀποτελεῖ καὶ τὸ μοναδικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ἐγκωμίου. Τὸ ἐγκώμιον ἔχει γραφῆ προφανῶς κατὰ τὴν δευτέραν πατριαρχίαν τοῦ Φιλοθέου (1364 - 1375), καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Φιλόθεος διεξῆγε πολεμικὴν κατὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν ὄψει τῶν διεξαγομένων συζητήσεων περὶ ἐνώσεως, ἧτοι μεταξὺ τοῦ 1367 καὶ 1372.

4. Πλεῖστα ὅσα θέματα συνδεδεμένα πρὸς τὸν Φιλόθεον μένουσιν εἰσέτι ἀσαφῆ, ἰδίᾳ λόγῳ τῶν πολλῶν παραμενονόντων εἰσέτι ἀνεκδότων ἔργων του. Εὐχῆ τοῦ ἐκδίδοντος τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐνταῦθα θὰ ἦτο ἡ ἐκδοσις αὕτη νὰ γίνῃ ἀφορμὴ μιᾶς συστηματικῆς ἐρεύνης ὄλων τῶν ζητημάτων, τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν Φιλόθεον.

¹ Migne, Patrologia graeca. 154, 767 - 820.

² Migne, ἐνθ' ἀν. 151, 551 - 656. ³ Krumbacher, GBL,² 1897, 108.

⁴ Vasiliev A.A., Il viaggio dell' imperatore bizantino Giovanni V Paleologo in Italia (1369 - 1371) e l'unione di Roma del 1369. Studi bizantini e neoellenici 3, 1931, 153 - 193.

⁵ Halecki O., Un empereur de Byzance à Rome. Travaux historiques de la Société des Sciences et des Lettres de Varsovie τόμος 8. Varsovie 1930.

5. Κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς δὲν μοῦ ἦτο εἰσέτι προσι-
 τὸς ὁ κῶδιξ Vaticanus graecus 809, περιέχων καὶ αὐτὸς τὸ ἐγκώμιον τοῦ
 ἁγίου Δημητρίου ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου (ff. 187v - 210v). Πρβλ. περιγραφὴν
 τοῦ κώδικος ὑπὸ Devreesse R., Codices Vaticani graeci, III, 1950,
 345 - 346. Ἐκ τῶν φωτογραφιῶν πάντως, τὰς ὁποίας μοῦ ἔστειλεν ἡ Βι-
 βλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ τῆ εὐγενεῖ φρονίδι τοῦ πατρὸς Alfareda, βλέπω
 ὅτι ὁ κῶδιξ οὐδὲν νέον ἔχει νὰ προσθήσῃ εἰς τὸ ἐνταῦθα ἐκδιδόμενον
 κείμενον.

Harvard University
 Dumbarton Oaks

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ